

İLKÇAĞ TARİHİ PERSPEKTİFİNE VE KUTSAL KİTAPLARA GÖRE YUNUS PEYGAMBER

Resul ŞAHİN¹, Yüksel ARSLANTAŞ²

Geliş: 02.04.2021 / Kabul: 27.07.2021

Öz

Yunus b. Metta (Metta oğlu Yunus), Asur İmparatorluğu'nun başkenti Ninova (Ninive) halkına gönderilmiş bir peygamberdir. Yunus (A.S.) kıssası Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te geçmektedir.

Hız Yunus kavmini, putlara tapınmayı bırakıp sadece bir olan Allah'a inanıp ve ona ibadet etmeye davet etmiştir. Kabul etmedikleri takdirde helak olan kavimlerin başına gelen azap ve belanın kendilerini de yakalayacağını söylemiştir. Fakat onlar küfür ve şirkte ısrar edip kötü işlerine devam etmişlerdir. Yunus (A.S.), kavminin bu inatçı tutumundan dolayı başlarına gelecek felaketin yakın olduğunu sanıp azaptan kurtulmak için, Allah'ın hicret emri veya izni olmadan onları terk edip gitmiştir. Bu nedenle Allah tarafından balığın karnında hapisle sınanmıştır. Samimi yakarışı ve önceden yaptığı salih ameller nedeniyle kurtulup tekrar kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Kavmi, onun kendilerini terk etmesi sebebiyle başlarına bir azabın geleceğinden korkmuş, bu nedenle topyekûn tövbe edip iman ederek gelecek azaptan kurtulmuşlardır.

Yunus Peygamber kıssası, başta tebliğ ve irşat görevi olanlar olmak üzere, tüm insanlara, işlerini sabırla yaptıkları takdirde sonuçta başarılı olacaklarını göstermektedir. Ayrıca bu kıssa, önceden yapılan iyi işler ile sıkıntı anında gönülden yapılan duaların karşılıksız kalmayacağını ve sahibini sıkıntı ve belalardan kurtarmaya vesile olacağını da öğretiyor.

Anahtar kelimeler: Yunus, Peygamber, Asur, Ninova, Kurtuluş

THE PROPHET YONUS ACCORDING TO ANCIENT HISTORY PERSPECTİVE AND THE HOLY BOOKS

Abstract

Yunus b. Metta (Yunus, son of Metta) is a prophet who sent to the people of Nineveh (Nineveh), the capital of the Assyrian Empire. The story of Prophet Yunus is mentioned in the Quran and the Bible. Prophet Yunus invited his people to stop worshiping idols and to believe in and worship only God, who is one. He said that if they do not accept it, the torment

---

¹ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, resulsahin56@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5955-1304

² Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, yarslantas@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9204-3224.

and trouble that befall the destroyed nations will also catch them. However, they insisted on blasphemy and shirk and continued their bad deeds. Prophet Yunus thought that the disaster to be faced by his people was imminent due to this stubborn attitude of his people and left them without God's order or permission to migrate, in order to get rid of the torment. For this reason, it has been tested by God with imprisonment in the belly of the fish. Because of his sincere supplication and the righteous deeds he had done before, he was saved and sent back to his people as a prophet. His people feared that punishment would befall them because of his abandonment, so they repented and believed, and avoided the next penalty.

The story of the Prophet Yunus shows that all people, especially those who have a duty of preaching and guidance, will ultimately be successful if they do their work patiently. In addition, this story teaches that the good deeds done before and the sincere prayers in times of distress will not be left unanswered and will be a means to save the owner from troubles and troubles

Keywords: Yunus, Prophet, Asur, Niniveh, Deliverance

Giriş

Bu çalışma Hz. Yunus'un kimliği, yaşadığı yer ve yaşadığı dönem, Ninova halkına peygamber olarak gönderilişi, kavmini tevhit inancına daveti, sabırsızlık gösterip kavmini terk etmesi, balıkla imtihanı, Ninova halkının topyekûn iman ederek başlarına gelecek azaptan kurtulmaları, Hz. Yunus'un gerek önceden yaptığı ibadetler ve gerekse balığın karnında yaptığı gönülden duanın kabulü ve tekrar kavmine peygamber olarak gönderilmesi konularını kapsamaktadır.

Bu konular, tarihi kaynaklar, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim açısından ele alınacaktır. Kur'an'da bu kıssadan bahseden ayetler ışığında, gerek İslam tarihi ve gerekse tefsir kitaplarındaki haber, rivayet ve yorumlara yer verilecektir. Ancak bu haber ve rivayetler, akıl süzgecinden geçirilecek, eldeki tarihi veriler, Kur'an'da geçen bilgi ve sahih hadisler ışığında analiz ve sentez yapılarak değerlendirilecektir. Doğru veya doğruya yakın görülen rivayet ve görüşlere işaret edilecektir.

Bu araştırmada Yunus kıssasının, Kur'an ile Tevrat arasındaki anlatım farklılıkları da belirtilecektir. Ayrıca makalenin sonunda, Kur'an'ın, kıssaları anlatmaktaki amacı dikkate alınarak bu kıssadan çıkarılacak derslere işaret edilecektir.

Hz. Yunus'un Soyu, Yaşadığı Yer ve Yaşadığı Dönem

Yunus Kelimesinin Menşei

“Yunus” kelimesinin Arapça asıllı olduğu ve Arapçada görmek anlamına gelen “*Ens*” veya dostluk anlamına gelen “*Ünsiyet*” kökünden türediği ileri sürülmüştür

debu görüş doğru olarak kabul edilmemiştir³. Çünkü kelime Arapça değildir. Eğer Arapça olsaydı gayr-ı munsarif⁴ olmazdı. Bu nedenle başka bir dilden Arapça'ya geçmiş özel bir isimdir⁵.

Harman, İbranice “Yonah (güvercin)” kelimesi Grekçeye “Lonas”, Arapça'ya “Yunus”, Batı dillerine “Jonas” ve “Jonah” şeklinde geçmiştir der⁶. Biz de bu görüşü benimsemekteyiz. Yani İbranice'den Arapça'ya geçmiştir. Çünkü Yunus (A.S.) İbrani asıllıdır. Ancak Arapça'ya geçerken değişikliğe uğramış olabilir. Diller arasında bu tür değişikliklerin olması normaldir diye düşünmekteyiz.

Yunus kelimesinin Arapça'da, “Yunus, Yunes ve Yunis” olmak üzere üç telaffuz şekli de doğru kabul edilmiştir⁷.

Hız Yunus'un Soyu (Kimliği)

Hız Yunus'un İbrahim (A.S.)'in soyundan geldiği ayetle sabittir⁸. Bazıları onun, Hız Yakub'un Rahel'den olan oğlu Bünyamin'in kabilesinden geldiğini söylerken⁹, bazıları da Hız Yakub'un Lea'dan oğlu Zevulun kabilesinden geldiğini ileri sürmüşlerdir¹⁰. Kabile farklılığı olsa da, Hız Yunus'un Yakub Peygamberin, dolayısıyla Hız İbrahim'in soyundan geldiğinde ihtilaf yoktur.

Tevrat'ta Hız Yunus, İsrail Krallığına ait Gat-Haferli Amittay'ın oğlu Yunan¹¹, Kur'an'da Yunus, hadisler ile İslami kaynaklarda ise, Yunus b. Metta olarak geçer.

---

³ Ö. Faruk Ömer Faruk Harman, “Yunus” *DİA*, C. 43, İstanbul, 2013, s. 597

⁴ Arapçada bir isim tenvin (çift hareke) ve kesra (esre) kabul etmezse, o isme gayr-ı munsarif denir.

⁵ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr b. Ferah Şemsüddin el-Kurtubi, *el-Cami' li-Ehkami'l-Kur'an (Tefsiru'l-Kurtubi) (tah. Ahmed el-Berduni-İbrahim Atfeyş)*, C. 15, Kahire, 1964, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye.

⁶ Ömer Faruk Harman, *a.g.mad.* s. 122.

⁷ Ebu'l-Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmed Carullah el-Zemahşeri, *el-Keşşaf an Hakaik-i Gavamidi't-Tenzil*, C. 2, Beyrut, 1407 h. Daru'l-Kitabi'l-Arabi, s. 61; Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib b. Abdurrahman b. Temam b. Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz (tah. Abdusselam Abdüşafi Muhammed)*, C.3, Beyrut, 1422 h. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, s. 144; İbn Manzur Cemaluddin Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem Ali b. Ahmed b. Ebi'l-KasımHabaka, *Lisanu'l-Arab (tah. Abdullah Ali el-Kebir-M. Ahmed Hasbullah-Haşim Muhammed el-Şazeli)*, C. 1, Kahire, Tarihsiz, s. 150; İbn Aşur, Muhammed b. Muhammed el-Tahir, *El-Tahrir ve't-Tenvir*, C. 7, Tunus. 1984, s. 342.

⁸ En'am: 84-86

⁹ Ömer Faruk Harman, *a. g. mad.* s. 599.

¹⁰ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 7, s. 342.

¹¹ İl. Krallar: 14/23-25.

İslami kaynaklarda şeceresiyle ilgili bundan başka bir bilgi yoktur¹². A. Suphi Fırat, buradaki Metta'nın Emittay'ın Arapçalaşmış şekli olduğu açıktır demektedir.¹³

Bazıları, Metta'nın Hz. Yunus'un annesinin ismi olduğunu söylemişlerse debu bilgi yanlıştır. Metta babasının adıdır. Annesinin adının ise, Armila veya Sadaka olduğu söylenmektedir¹⁴. Zaten İbn Abbas, kendisinin rivayet ettiği ve ismi Yunus b. Metta olarak geçen hadiste, nispetin babaya yapıldığını ayrıca belirtmiştir¹⁵. Hz. Yunus Ninova halkına gönderilmiş bir peygamberdir.

Hz. Yunus'un Doğduğu Yer ve Yaşadığı Dönem

Yunus (a.s.)'ın, Yahudilerin bir kolu olan Zebulun kabilesinden olduğu ve Filistin topraklarında bulunan Gat-Hafer'de doğduğu söylenmiştir¹⁶. Tevrat'ta da Gat-Heferli Amittay oğlu Yunus Peygamber diye geçmektedir¹⁷. Fakat İslami kaynaklarda ittifakla Hz. Yunus'un Ninova'lı olduğu belirtilmiştir. Bu görüşün temel dayanağı da Peygamberimiz (S.A.V.)'in Taif yolculuğu sırasında buyurduğu bir hadistir. Siyer yazarı İbn Hişam bu hususu şöyle anlatır:

Taif kabile başkanları Resulullah (s.a.v.)'in davetini kabul etmediği gibi, ona hakaret edip köleler ve çocuklara taşlatırlar. Hz. Peygamber de onlardan kurtulmak için yakında bulunan bir bağa sığınır. Böylece bu beyinsiz takımın taşlamasından kurtulur. Bu bağ, Mekke'nin ileri gelenlerinden olan Rabia'nın oğulları Utbe ve Şeybe'ye aittir. O anda iki kardeş de bağdadır ve olup biteni görürler. Hz. Peygamber de bir üzüm asmasına yaslanıp oturur. Kendisine gelince, ellerini kaldırıp Allah'a şöyle yalvarır:

“Allahım! Güçsüz ve çaresiz kaldığımı, insanlar nazarında hor ve hakir görülmemi ancak sana arz ederim. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Benim demüstazafların da (çaresizlerin) Rabbi sensin. Beni, yabancı asık suratlılara, hatta işimin dizginlerini eline verdiğin akrabalarımın bırakmayacak kadar bana acıyansın. Eğer bana öfkeli değilsen, çektiğim bu sıkıntı ve belalara aldırمام. Ancak senin yardım ve lütfun, bana bunları da göstermeyecek kadar geniştir. Gazabına uğramaktan veya rızana uzak kalmaktan, senin karanlıkları aydınlatan, dünya ve ahiret işlerini

---

¹² A. Suphi Fırat, “Yunus” İA, C. 13, İstanbul, 1986, s.435; Abdülvahap Neccar, *Kasasu'l-Enbiya*, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 11. Fırat, *a.g.mad.* s. 435.

¹⁴ Fırat, *a.g.mad.* s. 436, Ömer Faruk Harman, *a.g.mad.* s. 599.

¹⁵ Bkz. Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif el-Zebidi, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi* (Çev. Ahmed Naim), C. 2, Ankara, 1972, C. 9, s. 151.

¹⁶ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 7, s. 342.

¹⁷ İl. Krallar: 14/25.

düzenleyen yüce nuruna sığınırım. İlahi! Sen razı oluncaya kadar affını diliyorum. Güç ve kuvvet ancak senindedir.”

İki kardeş akrabalık duygusuyla acıyıp Hıristiyan köleleri Addas ile bir kap üzüm gönderirler. Addas götürüp buyur der. Resulullah (S.A.V.) “*bismillah*” deyip yeğince, Addas, “vallahı bu sözü bu belde halkından söyleyen yoktur” der. Hz. peygamber de “*sen nerelisin Addas, dinin ne*” diye sorar. Addas, Hıristiyanım ve Ninova’lıyım der. Resulullah (S.A.V.) de “*salih kişi Yunus b. Metta’nın memleketinden*” der. Addas, “Yunus b. Metta’yı nerden biliyorsun” der. Resulullah (S.A.V.) de “*o benim kardeşimdir. O peygamber idi, ben de peygamberim*” deyince, Addas Peygamber Efendimizin üzerine kapanır. Başını, ellerini ve ayaklarını öper¹⁸.

Taif kabile reislerinin bu zalimane tutumu sebebiyle yaralanıp kanlar içinde kalmasına rağmen, Taif topluluğuna beddua yerine böyle bir yakarışı ancak ve ancak âlemlere rahmet olarak gönderilen bir peygamber yapabilir. Böyle bir zor durumda bile, onların hakikati anlamayan cahiller olduğu için aleyhlerine dua etmemiştir. Zaten insanlara beddua etmemiş, onların hakikati görmeleri için hep duada bulunmuştur. Nitekim bu olaydan yaklaşık on sene sonra Taif halkının tümü Müslüman olmuştur.

Yunus Peygamber, kesin olmamakla beraber Tevrat’taki mevcut bilgilere göre İsrail krallarından II. Yeroboam (M.Ö. 793-753) döneminde yaşamıştır. Yani M.Ö. 8. asırda yaşamış olduğu anlaşılıyor¹⁹. İslam Tarihçisi Makdisi, ilim ehlinin, Hz. Yunus’un Süleyman Peygamber’den²⁰ sonra gönderildiğini söylediklerini belirtir²¹. İbn Kuteybe de Elyesa’ (bazı rivayetlerde İlyas) Peygamberden sonra gönderildiğini söyler²².

Tevrat’taki bu bilgiye göre Hz. Yunus’un, Yeni Asur Devleti Döneminde (M.Ö. 1000-612) Asur krallarından muhtemelen III. Adad-Nirari (M.Ö. 810-782), IV. Salmanassar (M.Ö. 782-772), III. Aşşurdan (772-754) ve belki de V. Tiglat-Pileser (M.Ö. 745-727) dönemlerinde²³ veya bir kaçının zamanında Ninova halkını

---

¹⁸ Ebu Muhammed Abdülmelik b. Hişam el Meafiri, *el-Siretü’n-Nebeviyye (tahkik: Taha Abdurrauf Sa’d)*, C. 2, Beyrut, 1987, s. 49; Ayrıca bkz. Zebidi, *a.g.e.*, C. 2, s. 759/ 2 nolu dipnot.

¹⁹ Fırat, *a.g.mad.* s. 436; Ömer Faruk Harman, *a.g.mad.* s. 597; Ekrem Sarıçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, 2016, s. 74, İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 11, s. 290.

²⁰ Din dışı tarih kaynaklarında M.Ö. 970-931 tarihleri arasında krallık yapmıştır denir.

²¹ El-Mutahhar b. Tahir el-Makdisi, *el-Bed’u ve’t-Tarih*, C. 3, Porsaid, tarih yok, s. 110.

²² Ömer Faruk Harman, *a.g.mad.* s. 599.

²³ Amelie Kuhrt, *Eski Çağ’da Yakındoğu* (Çev. Dilek Şendil), C. 2, s. İstanbul, 2010, s. 132; Ekrem Memiş, *Eskiçağda Mezopotamya*, Bursa, 2012, s. 231-233; Recep Yıldırım, *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlıkları*, İzmir, 2011, s. 79.

İslam'a davet etmiştir denilebilir. Tüm bu bilgilere rağmen, yine de kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Ancak yapılacak kazılarda, konuyu aydınlatacak bilgi ve belge elde edilmesi ihtimal dâhilinde olacağını düşünmekteyiz. Çünkü tarihçiler, Orta Asur Devleti döneminden itibaren başlayan kralların yıllık yazma gelenekleri, Yeni Asur Devleti döneminde de devam ettiğini söylerler²⁴.

Mezopotamya tarihinde “Doğunun Romalıları” olarak tanınan Asur Devleti'nin, Yeni Asur Devleti döneminde sınırları çok genişlemiştir. Tüm Mezopotamya'yı, Batı İran, Suriye, Güneydoğu Anadolu'yu kapsamış ve Akdeniz kıyılarındaki limanlar da zapt edilmiştir. Fakat Med-İskit akınlarına maruz kalan bu koca devlet M.Ö. 612 yılında yıkılmıştır²⁵.

Gerek askeri, gerekse ekonomik ve ticari yönden gelişen Asur Devleti ile Yahudi ve İsrail Krallıkları birbirine düşmandırlar. Hz. Yunus da İsrail krallığına mensup bir İbrani'dir²⁶. Asur kralı III. Salmanassar (M.Ö. 858-824) yıllığında, Yahudi kralı Hazael'i yendiğini, 6000 askerini esir aldığını ve birçok ganimet elde ettiğini söyler²⁷.

Asur kralı I. Tukulti-Ninurta (M.Ö. 1243-1207) tarafından Babil'in zapt edilmesiyle²⁸ orda bulunan İbranilerin en az bir kısmı, Babil zulmünden kurtulmak için başka bölgelere, bu arada Ninova'ya gitmiş olanlar içinde veya III. Salmanassar'ın esir olarak getirdiği Yahudiler arasında Hz. Yunus'un ailesinin de bulunduğunu, böylece İslami kaynaklarda geçen Hz. Yunus'un Ninova'lı olduğu görüşünün doğru olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim müfessir İbn Aşur da, Ninova halkı, Asurlular ile Babil kralı Buhtünassar'dan (Nebukadnezar) sonra oraya gelen Yahudi esirlerin karışımıydı demektedir²⁹.

M. Şemsettin Günaltay da, merkezi Kudüs'te bulunan Yahuda Devleti ile merkezi Sameriyye'de bulunan İsrailiyye Devletlerinin ikisi de Yahudi asıllı olmasına rağmen aralarında kanlı mücadeleler eksik olmuyordu diye kaydetmektedir. Yahuda Devleti aciz kalınca Asur kralı II. Sargon'dan yardım istemiştir (M:Ö: 721). O da Sameriyye üzerine yürür ve kralını esir almıştır. Yirmi bini aşan Samerriye halkını

---

²⁴ Recep Yıldırım, *a.g.e.*, s. 79; Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 218.

²⁵ Recep Yıldırım, *a.g.e.*, s. 79; Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 218.

²⁶ Ömer Faruk Harman, *a.g.mad.* s. 597.

²⁷ Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 227-228.

²⁸ Michael Jursa, *Babililer* (Çev. Firuzan Gürbüz Gerhold), İstanbul, 2017, s. 33.

²⁹ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 11, s. 290.

da esir olarak Asur topraklarına götürür demektir³⁰. Bu da bize, hem daha önceleri ve hem de 8. asrın ikinci yarısında dahi Ninova'ya Yahudi esirlerin taşındığını göstermektedir. Buna göre Ninova halkı, Asur ve Yahudi karışımı olan bir halktı diyebiliriz.

Hz. Yunus'un yaşadığı ve peygamber olarak gönderildiği yer, nüfusu yüz bini aşkın bir şehir olan ve Asur Devleti'nin başkenti Nineva (Ninova) şehridir. Kitab-ı Mukaddes debu bilgiyi doğrulamaktadır.

Tarihçi ve coğrafyacı Yakut el-Hamevi, Ninova, Yunus b. Metta'nın şehri ve Musul bölgesindedir der³¹. Ninova, harabeleri bugün Irak sınırları içinde kalan tarihi bir şehirdir. Asur kralı Asur-Nasir-Pal döneminde (M.Ö. 884-858) krallığın başkenti olarak ihya edilmiş, II. Sargon döneminde (M.Ö. 722-705) Ninova'nın güneyinde Korsabad başkent yapılmışsa da, Kral Sanherib (M.Ö. 705-681) tarafından tekrar başkent yapılmış ve daha geniş bir şekilde imar edilmiştir³².

Ninova harabeleri üzerinde iki tepe vardır. Büyük olanına Koyuncuk, ondan bir km. kadar güneyinde bulunan ve büyük tepenin yarısı büyüklüğündekabaca üçgen şeklindeki tepe debugün genellikle Nebi Yunus Tepesi olarak bilinir. Ortaçağ Arap müellifleri ise bu tepeye Tell Tövbe (Tövbe Tepesi) derler ve bu ismin, Ninova halkının tövbe edip iman ettikleri tepe olmasından kaynaklandığını söylerler³³.

Ninova Halkının İnancı

Tarih kitaplarında, Eskiçağ Mezopotamya'sında gerek kent devletlerinin ve gerekse büyük devletlerin dini inanışları hakkında detaylı bir bilgiyi bulmak zordur. Bunun başlıca sebebi şu iki husustur: İlkçağda, gerek okuma-yazmanın az oluşu ve gerekse yazı malzemesinin yaygınlaşmaması; bu bölgede kurulan ve yaşayan devletlerin birbirlerinin dini inanç ve yaşayışlarından etkilenmiş olmalarıdır. Yani dini inanışları iç içe geçmiştir. Aradaki fark, genel itibariyle tanrı ve tanrıça adlarıdır dense yanlış olmaz. Bu nedenle Eskiçağ Mezopotamya'sında kurulan devletlerin tümünün dini yaşayışı hakkında bilgi verilmiştir. Nitekim Amelie Kuhrt, bu çağ Mezopotamyası'nda farklı inanç sistemlerinin, ayrıntıda birbirinden uzak olsalar

---

³⁰ M. Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Arap Tarihi (Sad. M. Mahfuz Söylemez), Ankara, 2013, s. 93/96 nolu dipnot.

³¹ Şihabuddin Ebu Abdullah Yakut b. Abdilllah el-Hamevi, *Mu'cemu'l-Buldan*, C. 5, Beyrut, 1995, s. 339.

³² Barthel Hrouda, *Mezopotamya (Rene Pfeilschifter'in katkılarıyla, Çev. Zehra Aksu Yilmazer)*, İstanbul, 2016, s. 50, 53, 55; Birsal Küçüksipahioğlu, "Nineva (Ninova)" *DİA*, C. 33, İstanbul, 2007, s. 136.

³³ M. Streck, "Ninova" *İA*, C. 6, İstanbul, 1977, s. 881-882.

bile, can alıcı noktalarda birleştiklerini belirterek, “bunlardan biri de yerel tanrılardır ve toplumda olan biten her şeyi bu tanrıların denetlediği, onların rızası olmadan ne zafer, ne de mağlubiyet yaşanacağı inancı olduğudur” diye kaydetmektedir³⁴. Bu yerel tanrılar, kentlerin ve kent topraklarının sahibi sayılırdı. Devlet toprakları genişleyince, başkentin baş tanrısı, o devletin tanrısı oluyordu. Tanrının evini ve mülkünü tanrı adına din adamları yönetirdi. Din adamları ve devletin başında bir “rahip kral” bulunurdu. Dini yaşamın karakteristik özelliklerden birinin çok yönlü bir tanrılar dünyası oluşu, diğerinin ise rahipler sınıfının belirlediği kült biçimleridir³⁵.

Barthel Hrouda, Mezopotamya’daki dini inanç ve yaşayışı şöyle anlatır: “İnsanın tüm yaşam alanlarına en çok da din damgasını vurmuştur. Fakat bu dönemdeki dinlere ait kutsal metinler yoktur. Bu nedenle Mezopotamya’da din bir öğretiyeye değil, o dönem insanının doğaüstü güçler karşısında duyduğu şaşkınlık ve kendi güçsüzlüğüne dayanır. Böylece tanrıları insanlara çok uzak, fazla güçlü ve fazla yüce olarak görülürdü. Onları sevmiyor, onlardan korkuyorlardı. Dünya üzerinde olan biten her şeyin müsebbibi tanrılardı. İnsanlar özgürce karar veremezlerdi. Tanrılar görünüş itibarıyla insan gibi tasavvur edilmiştir. Evleri ve giysileri var. Yiyip içerler. Evlenirler, aile kurup çocuk sahibi olurlar. Kavga ederler, sevişirler. İnsanlardan tek farkları ölümsüzlükleri ve sınırsız güçleriydi. Ancak dünyanın mutlak hâkimi baş tanrı, imparatorluğun ise kraldı demektir³⁶.

Mezopotamya’da tanrıların sayılarını tespit etmek hiçbir zaman mümkün olmamıştır³⁷. Bir zamanlar 1000’den fazla olduğu düşünülen tanrı sayısı, 2. bin yılın başlarında 20 veya 30’a düşmüştür. Bu azalma “Eşitleme Teolojisi” ile olmuştur. Burada, fazla önemi olmayan tanrılar büyük olan birisiyle birleştirilmiştir. Ayrıca bazıları da unutulmuş olduğu için sayı azalmıştır³⁸.

Ekrem Memiş, Sümerlerden itibaren insanların kentlerde suni tepeler yaptıklarını ve mabetlerini bu tepelerin üzerine inşa ettiklerini, bu mabetlere “basamaklı mabet” veya “ziggurat” adını verdiklerini, bu mabetlerin kâinatın taksimatını (yer altı, yeryüzü, gök) tasvir ettiğini, yani semaya, tanrıya giden yolu temsil ettiğine inandıklarını belirtir. Bu mabetlerin en ünlüsünün ise Babil Kulesi olduğunu ve

---

³⁴ A. Kuhrt, *a.g.e.*, C. 2, s. 176.

³⁵ Recep Yıldırım, *a.g.e.*, s. 82, 88-89; Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 197.

³⁶ Barthel Hrouda, *a.g.e.*, s. 116-117.

³⁷ Recep Yıldırım, *a.g.e.*, s. 88-89; Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 197.

³⁸ Barthel Hrouda, *a.g.e.*, s. 119; Michael Jursa, *a.g.e.*, s. 100-102.

zigguratların, İslam dinindeki minarelerin ilk örneği olarak görmenin mümkün olduğunu söylemektedir³⁹.

A. Kuhrt, “Asurların baş tanrısı Asur, O’nun temsilcisi ise Asur kralıdır. Zapt ettikleri kent halkının bu ikiliye itaati kabul etmeleri gerekir. Asurluların aldıkları yerin halklarına, Asur tanrılarına tapmaları için baskı yaptığına dair bir bulgu yoktur. Asurluların yabancı tanrıların gücünü kabul ettikleri, hatta onlara saygı gösterdikleri çok açıktır” demektedir⁴⁰. Belki de Asurluların, diğer halkların dinine saygı göstermek gibi bir adetleri olduğundan dolayı Hz. Yunus’u kovmamış veya ölümle tehdit etmemişlerdir. Çünkü bunu yapsalardı, muhakkak Kur’an-ı Kerim’de bundan bahsedilirdi. Zira helak olan diğer kavimlerin, peygamberlerini ölüm ve kovmayla tehdit ettikleri ayetlerde açıkça dile getirilmektedir.

Tüm bu söylenenlerden anlaşılan, Ninova halkının da politeist olduğu, yani putlara taptığıdır. Ninova, başta Mezopotamya olmak üzere Asya devletlerinin çoğuna hâkim olan Asur Devletinin başkenti olduğundan, o zaman doğu vilayetlerinin en büyüğü ve en zenginiydi. A. Abdülfetteh Tabbara’nın da dediği gibi, rızkın bolluğu ve aşırı zenginlik, şehir halkını günah işlemek ve helake götürücü şeyler yapmak suretiyle sapıklığa dönmüştür⁴¹. Zaten şımaran her toplumda, şımarıklığın baş sebepleri olarak hep şu iki husus görülür: Zenginlik ve bolluk.

---

³⁹ İslam’da minarenin ortaya çıkış amacı, günde beş vakit namaz için bir davet olan ezan sesinin daha uzaklara duyurmaktır. Çünkü, cemaatle namaz çok önemli ve cami Müslümanların hayat merkezidir. Bu nedenle ilk zamanlar caminin damına veya yüksek bir yere çıkılarak ezan okunmuştur. Kaldı ki, kentteki binalar arasında kalan caminin yanında okunacak bir ezanın ulaştığı nokta ile yüksek bir yerde okunanın ulaştığı nokta arasında fark vardır. O günkü minare, bugünkü hoparlörün kullanım amacı gibi ezan sesini daha uzaklara duyurmak içindi. Ayrıca binalar arasında yükselen minareler aynı zamanda caminin yerini de göstermektedir. Böylece minare, camiyle bütünleşip İslam’ın bir sembolü olmuştur. Bugün minareler ezan sesini daha uzaklara duyurmada yetersiz kaldığı için hoparlörlerle takviye etme gereği duyulmuştur. Amaç, ezanı çok daha uzaklara duyurmak olduğu için bu amaca yönelik her teknolojik gelişmeden istifade edileceği de muhakkaktır. Oysa zigguratlar Mezopotamya’da dini hayatın tali parçası değil, bizzat merkezidir. Ayrıca orada idari ve ekonomik organizasyon alanları da vardı. Yani kullanım amaçları, şekilleri ve ortaya çıkış amaçları farklıdır. Bkz. Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 195,197.

⁴⁰ A. Kuhrt, *a.g.e.*, C. 2, s. 175.

⁴¹ A. Abdülfetteh Tabbara, *Kur’an’da Peygamberler ve Peygamberimiz* (Çev. A. Rıza Temel-Yahya Alkın), İstanbul, 1982, s. 387.

Kitab-ı Mukaddes'e (Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid) Göre Hz. Yunus Kıssası

Tevrat'a Göre Yunus (A.S.) Kıssası

Tevrat'taki ifadelerle göre Rab, Yunus Peygamber aracılığıyla İsrail kralı Yarovam'a yapacaklarını söyler. O da bunları uygulayarak başarıya ulaşır. Mesela şu ayetleri buna örnek olarak gösterebiliriz.

“İsrail'in Tanrısı Rabb'in, kulu Gat-Heferli Amittay oğlu Yunus Peygamber aracılığıyla söylediği söz uyarınca, Yarovam Levo-Hamat'tan Arava Gölü'ne (Lut Gölü) kadar İsrail topraklarını yeniden ele geçirdi”⁴².

Tevrat'ta Hz. Yunus kıssası, dört babdan oluşan “Yunus” bölümünde geçmektedir. Fakat Hz. Yunus'a atfedilen bu kitabın, ona ait olup olmadığı henüz yazılı ve sözlü olarak ispatlanmamıştır. Ondandır 400-500 sene sonra sözlü rivayetlerin meçhul bir kişi tarafından yazılıp Kitab-ı Mukaddes'e eklenmiş olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü içinde akıl ve mantığın kabul etmediği bilgiler vardır⁴³. Yunus Kitabı'na bakıldığında, bir peygambere yakıştırılması mümkün olmayan bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Şimdi ilgili bölümlere bakalım:

“Rab bir gün Amittay oğlu Yunus'a, “kalk, Ninova'ya, o büyük kente git ve halkı uyar” diye seslendi. “Çünkü kötülükleri önüme kadar yükseldi”. Ne var ki, Yunus Rabb'in huzurundan Tarşiş'e kaçmaya kalkıştı. Yafa'ya inip Tarşiş'e giden bir gemi buldu. Rab'den uzaklaşmak için Tarşiş'e doğru yola çıktı”⁴⁴.

Bir peygamberin Rab'den uzaklaşmak gibi bir düşüncüyü taşımayacağı bilinen bir gerçektir. Çünkü o, Allah'ın kendisine şah damarından daha yakın olduğunu çok iyi bilir. Fakat Tevrat'ta peygamberler için sarf edilen bir sürü uygunsuz söz ve suçlamalar, hatta isnat ettikleri çirkin işler ve günahlar vardır. Belki bu, onların en hafifidir diyebiliriz.

Kitab-ı Mukaddes'te kıssanın devamı şöyle anlatılır: Yunus Peygamberin bindiği gemi yolda şiddetli bir fırtınaya yakalandı. Gemi parçalanacak duruma geldi. Gemiciler korkuya kapıldı ve her biri kendi ilahına yalvarmaya başladı. Gemiye hafifletmek için yükleri denize attılar. Yunus (A.S.) geminin ambarında derin bir uykuya dalmıştı. Gemi kaptanı ona, “sen nasıl uyursun? Kalk Tanrı'na yalvar, belki bizi görür de yok olmaktan kurtuluruz” der. Gemiciler, gelin kura çekelim, bakalım bu bela kimin yüzünden başımıza gelmiş derler ve çekilen kurada Hz. Yunus

---

⁴² 2. Krallar: 14/25.

⁴³ Mevdudi, a.g.e., s. 457; Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 24-25.

⁴⁴ Yunus: 1/1-3.

kaybeder. Bunun üzerine, sen kimsin, ne iş yaparsın, hangi halka mensupsun diye sorarlar. O da ben İbrani'yim. Denizi ve karayı yaratan göklerin Tanrısı Rabb'e taparım der. Gemiciler şaşırır ve neden yaptın derler. Deniz daha da kudurur. Yunus (A.S.) beni denize atın, o zaman sular durulur der. Önceleri atmak istemezlerse denihayetinde atarlar ve Rab Yunus Peygamberi yutacak büyük bir balık gönderir. Yunus Peygamber üç gün ve üç gece bu balığın karnında kalır⁴⁵.

Hız. Yunus balığın karnında Tanrı'sı Rabb'e, çok içten ve samimi olarak uzunca bir dua ve yakarıшта bulunur. Allah onun bu samimi yakarışını kabul eder ve balığa emreder. Balık da onu karaya kusar⁴⁶.

Rab Yunus'a ikinci kez şöyle seslenir: "Kalk Ninova'ya git ve sana söylenenleri halka bildir". Hız. Yunus kalkıp Ninova'ya gider. Şehir o kadar büyük ki, bir insan ancak üç günde gezebilir. Kente girip dolaşmaya başlar. Bir gün geçince, kırk gün sonra Ninova yıkılacak diye ilan eder. Bunun üzerine Ninova halkı Allah'a inanır. Oruç ilan ederek büyük-küçük hepsi çula sarınırlar. Kral bunu duyunca o da kaftanını çıkarıp çula sarınıp şöyle emreder: "Hiçbir insan ya da hayvan ağzına bir şey koymayacak, yemeyecek ve içmeyecek. Herkes var gücüyle Tanrı'ya dua ederek kötülük ve zorbalıktan vazgeçecek. Belki o zaman Tanrı bize acır ve öfkesinden döner de yok olmaktan kurtuluruz". Tanrı onların kötülükten döndüklerini görünce onlara acır ve yapacağını söylediği kötülükten vazgeçer⁴⁷.

Hız. Yunus Ninova halkının affedilmesine çok kızar ve ölümünü ister. Şehrin başına gelenleri izlemek üzere şehrin dışında kendisine bir çardak edininp gölgesinde beklemeye başlar. Rab ona gölge olacak ve sıkıntısını giderecek keneotunu bitirir. Buna çok sevinir ama ertesi gün şafak sökerken bir bitki kurdu keneotunu kemirip kurutur. Güneş doğunca yakıcı bir doğu rüzgârı eser. Başına vuran güneşten dolayı bayılmak üzeredir. "Benim için ölüm yaşamaktan iyidir" der. Fakat Tanrı, "keneotu yüzünden öfkelenmeye hakkın var mı diye sorar. O da, elbette hakkım var, ölesiye kadar öfkeliyim" diye karşılık verir. Rab da ona, "bir gecede çıkıp, bir gecede yok olan ve emek vermediğin keneotuna acıyorsun da, ben koca kente acımayayım mı? O kentte sağımı solundan ayırt edemeyen 120 000'i aşkın insan ve çok sayıda hayvan vardır" der⁴⁸.

---

⁴⁵ Yunus: 1/4-17.

⁴⁶ Yunus: 2/1-10.

⁴⁷ Yunus: 3/1-10.

⁴⁸ Yunus: 4/1-11.

Kitab-ı Mukaddes'teki Yunus Peygamber kıssası burada biter. Fakat bu anlatımda tuhafliklar var. Bundan anlaşılan, bu kitabın en azından büyük bir kısmının vahiy kaynaklı olmadığı, Hz. Yunus'un sözleri de olmadığı gerçeğidir. Şöyle ki, Hz. Yunus'un, kentin başına gelecekleri görmek için, hem bir çardak yapıp gölgesinde beklediği söylenir ve hem de keneotuyla gölgelendiği. Oysa çardağın gölgesi var. Keneotunun gölgesine neden ihtiyaç duysun ki? Bir peygamberin rabbine öfkelenmesi mümkün mü? Ayrıca Ninova halkı tövbe edip inanmış, Allah da onları affetmiş. Yunus (A.S.) da bunu biliyor. Buna rağmen neden kentin başına bir musibetin geleceğini bekliyor ki? İşte bu tezatların, bu bölümün de Tevrat yazar veya yazarlarının ürünü olduğunu bize gösterdiği kanaatindeyiz.

Tevrat'ta anlatılan şekliyle Ninova halkının kurtuluşu, Harman'ın da dediği gibi, Yüce Allah'ın kurtuluş planının sadece Hz. İbrahim'in soyundan gelenleri değil, bütün insanları kapsadığını, dolayısıyla İbrani olmayan Asurlulara da ilahi tebliğin ulaştığını gösterir. Öte yandan Ninova halkı bir peygamberin tebliğiyle yola geldiği halde İsrailoğullarının kendi içlerinden gönderilen birçok peygambere rağmen, Allah'a isyan ettiklerini de göstermesi bakımından dikkat çekicidir⁴⁹.

Harman, İsrailoğullarının kıssayı mecazen de yorumladıklarını söyler. Hz. Yunus'un denize atılıp yutulmasının, İsrailoğullarının sürgün hayatını temsil ettiğini, çeşitli yerlere dağılmalarına rağmen, Yunus Peygamberin balığın karnında ölmemesi, İsrailoğullarının da diğer milletlerce asimile edilemeyeceğine bir işaret olduğunu söylemişlerdir. Balığın onu Filistin sahiline çıkarttığı gibi, milletler de İsrailoğullarını kendi memleketleri Filistin sahiline çıkaracaklar diye yorumlamışlardır⁵⁰.

Tabi ki, bunlar, tamamen Yahudilerin kendilerini motive etmek için uydurulmuş zorlama yorumlardır. Yahudiler Tevrat ve diğer kutsal kabul ettikleri kitapları kendi siyasi amaçları için çarpıtmada, bu hususta Allah'a ve peygamberlerine iftira etmekten çekinmemişlerdir.

İncillere Göre Hz. Yunus Kıssası

İncillerde Yunus Peygamberle ilgili fazla bilgi yoktur. Hıristiyanlar, Tevrat'ta O'nunla ilgili olan bilgileri doğru kabul etmektedirler. Buna rağmen Matta ve Luka'da Hz. İsa'nın dilinden Yunus (A.S.) ve Ninova halkıyla ilgili kısa bir bilgiye işaret edilmiştir. Önce Matta'daki bilgiye bakalım:

---

⁴⁹ Ömer Faruk Harman, *a.g.mad.* s. 597.

⁵⁰ Ömer Faruk Harman, *a.g.mad.* s. 598.

Hız. İsa, Ferisileri uyararak şöyle dedi: “Kötü ve vefasız kuşak bir belirti istiyor ama ona Peygamber Yunus’un belirtisinden başka bir belirti gösterilmeyecektir. Yunus nasıl üç gün üç gece o koca balığın karnında kaldıysa, insanoğlu da üç gün üç gece yerin bağırında kalacaktır. Yargı günü bu kuşakla birlikte kalkıp bu kuşağı yargılayacak. Çünkü Ninovalılar Yunus’un çağrısı üzerine tövbe ettiler. Bakın Yunus’tan daha üstün olan buradadır”⁵¹.

Luka’da ise, çevredeki kalabalık büyürken İsa (A.S.) şöyle konuşmaya başlar:

“Şimdiki kuşak kötü bir kuşaktır. Doğüstü bir belirti istiyor ama ona Yunus’un belirtisinden bir belirti gösterilmeyecek”⁵² deyip Matta’da geçen ifadeler tekrarlanmaktadır⁵³.

İncillerdesebebi belirtilmeden Hız. Yunus’un balık tarafından yutulduğu ve bununla imtihan edildiğı, Ninova halkının da tövbe edip kurtulduğu belirtilerek Tevrat’taki bilgilere paralel bir açıklama yapılmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’e Göre Yunus (A.S.) Kıssası

Kur’an-ı Kerim kıssaları, ne bir tarih kitabı gibi kronolojik olarak ele alıp, yer, zaman ve şahıs ismi verir, ne de Tevrat’taki gibi detaylara dalıp kıssanın amacından uzaklaşır. Çünkü Kur’an’ın amacı bunlardan bahsetmek değildir. Kıssaları anlatmaktaki amacı, hedef kitleye öğüt vermek, ibret almalarını ve ders çıkarmalarını sağlamaktır. Zaten Kur’an’ın bizzat kendisi de kıssaları anlatmadaki amacını şöyle açıklar:

“And olsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır”⁵⁴. Yine en güzel kıssaların, en güzel üslup ve beyanla ifade edildiğini şöyle belirtir: “Biz bu Kur’an’ı sana vahy etmekle (başka konular yanında) en güzel kıssayı da anlatıyoruz”⁵⁵.

Bu kısa açıklamadan sonra artık Yunus (A.S.) kıssasına geçebiliriz.

Hız. Yunus’un Gönderildiğı Kavim

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kur’an’da Hız. Yunus’un gönderildiğı yer veya şehir belirtilmez. Ayetlerde sadece Yunus kavmi olarak geçer. Fakat daha önce Hız. Yunus’un yaşadığı yerle ilgili bahsettiğimiz hadiste, O’nun Ninova halkına

---

⁵¹ Matta: 12/39-41.

⁵² Luka: 11/29.

⁵³ Luka: 11/ 30, 32.

⁵⁴ Yusuf: 111.

⁵⁵ Yusuf: 3.

gönderildiği kesindir. İslam tarihçileri ve tefsirciler de ittifakla aynısını söylerler⁵⁶. R. Rıza, peygamberlerin sadece kırsala, çöle değil, uygar ve ümran yerlere, şehirlere de gönderildiğini söyler⁵⁷.

İslam tarihçisi Makdisi, ilim ehlinin, Hz. Yunus'un Ninova halkına gönderildiğini söylediklerini belirtirken⁵⁸, İbn Kesir, müfessirlerin onun Musul topraklarında bulunan Ninova halkına gönderildiğini söylediklerini zikredip aynı görüşü takviye eder⁵⁹. İbn Aşur ise, o günkü Ninova halkının Asurlularla Yahudilerden oluştuğunu ve Yahudilerin Asurluların esirleri olduğunu söyler⁶⁰.

Hz. Yunus Ninova halkını tevhide davet etti. Onların putları terk edip sadece Allah'a inanmaları ve sadece O'na ibadet etmeleri için tebliğde bulundu. Fakat onlar ne Hz. Yunus'u kabul ettiler ve ne de getirdiği İlahi mesajı. Onu yalanlayıp küfür ve inatlarında ısrar ettiler. Bu iş böyle uzayınca, Yunus (A.S.) onlara, üç gün sonra azap geleceğini haber verdi ve kendilerine kızarak aralarından çıkıp gitti⁶¹.

Tarihçi ve müfessir Sa'lebi, Hz. Ali'ye isnat edilen bir rivayete göre, Hz. Yunus'a 30 yaşında vahiy geldiğini ve kavmini 33 yıl tevhit inancına davet ettiğini ama kendisine ancak iki kişinin inanmış olduğunun söyler⁶². Bazı rivayetlerde ise, çok az kişinin inandığı söylenmiştir⁶³.

Biz, Hz. Ali'ye isnat edilen bu rivayetin zayıf olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü hiçbir peygamber, gelecek azaptan kurtulmak için bulunduğu beldeden çıkarken, kendisine inananları orada bırakmaz. Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve kavmi helak olan diğer peygamberler, gerek gelecek azaptan kurtulmak ve gerekse hicret emri üzerine,

---

⁵⁶ Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir Ebu Cafer Taberi, *Camiu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an (tah. A. Muhammed Şakir)*, C. 15, baskı yeri yok, 2000, s. 207; Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 2, s. 372; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 3, s. 144; Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. El-Hasan b. El-Hüseyn (Fahruddin el-Razi), *Mejatihu'l-Gayb (el-Tefsiru'l-Kebir)*, C. 17, Beyrut, 1420 H., s. 303; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 8, s. 384.

⁵⁷ Muhammed Reşid b. Ali Rıza, *Tefsiru'l-Menar (Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hâkim)*, C. 11 (C.1-12), baskı yeri yok, 1990, s. 394.

⁵⁸ Makdisi, *a.g.e.*, C. 3, s. 110, Beydavi, Nasuriddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Şirazi el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil (tah. M. Abdurrahman el Meraşi)*, C. 3, Beyrut, 1418 H., s. 124.

⁵⁹ Taberi, *a.g.e.*, C. 15, s. 209; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 3, s. 144; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 8, s. 384; Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. 1, basıldığı yer yok, 1986, s. 232.

⁶⁰ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 7, s. 342.

⁶¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, C. 1, s. 232; İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 7, s. 342; İ. Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, C. 1, İstanbul, 2014, s. 271.

⁶² Ömer Faruk Harman, *a.g.mad.* C. 43, s. 599; İsmail L. Çakan – N. Mehmed Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul, 2008, s. 227.

⁶³ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İ. Kâfi Dönmez, Sadreddin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. 3, Ankara, 2008, s. 697.

kendilerine inananları yanlarına almadan yurtlarını terk etmemişlerdir. Hz. Ali, hem bu durumu çok iyi bilen ve hem de bunun bir örneğine bizzat şahit olmuş biridir. Çünkü o, Resulullah (S.A.V.)'in Medine'ye hicret emri alması üzerine, Müslümanların hepsini Mekke'den Medine'ye gizlice küçük gruplar halinde göndermeden hicret etmediğine bizzat tanık olmuştur. Müslümanların hepsi Medine'ye gitmiş, geriye Hz. Peygamber (s.a.v.), sadık dostu Hz. Ebu Bekir ve kendisi kalmıştı. Bunu bizzat yaşayan Hz. Ali'den böyle bir rivayetin gelmesi ihtimal dâhilinde görmüyoruz.

Makdisi, Hz. Yunus'un kavmini terk edişini daha farklı anlatır. Şöyle ki; Ninova halkının, kendilerini İslam'a davet eden Hz. Yunus'u, tebliğden vazgeçmediği için yurtlarından kovmakla tehdit ettiklerinden dolayı, o da onları azapla korkutur. Eğer azap gelmezse, kendisini öldürmeleri üzerine onlarla anlaşma yapıp aralarından çıkar gider⁶⁴. Ancak, Makdisi'nin bunu neye göre söylediği belli değildir. Çünkü Kur'an'da, kavminin Hz. Yunus'u kovmak istediğine dair ne bir bilgi ve ne de buna dair bir işaret vardır. Sahih hadislerde de böyle bir bilgi geçmemektedir. Bu nedenle Makdisi'nin bu söylediklerinin İsrailiyattan olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bir peygamberin ölmek veya öldürmek üzere bir anlaşma yapması akla uzak bir durumdur.

Yunus (A.S.) Balık Kendisini Yutmasından Önce Peygamber miydi?

İslam âlimleri, Hz. Yunus'un balık tarafından yutulmasından önce peygamber olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbas'ın, Hz. Yunus'un, balığın kendisini yutmasından önce peygamber olmadığını, balıktan sonra peygamber olarak gönderilmiş olduğunu söylemiştir⁶⁵. İbn Atiyye ise, cumhurun yani çoğunluğun görüşünün, onun, önce de peygamber olduğu ve peygamber iken kaçıp gemiye sığındığı şeklinde olduğunu ve buna delil olarak da, *"Bu defa onlar iman ettiler, biz de kendilerini belirli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık"*⁶⁶ ayetini gösterdiklerini söyler. Ayrıca Hz. Yunus'un 28 yaşında peygamber olduğuna bir dair rivayetin olduğunu da belirtmektedir⁶⁷.

---

⁶⁴ Makdisi, *a.g.e.*, C. 3, s. 110.

⁶⁵ Taberi, *a.g.e.*, C. 21, s. 117; Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 178; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 122.

⁶⁶ Saffat: 148.

⁶⁷ İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 487; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 122; İmaduddin Ebu'l-Fida' İsmail b. Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, C. 3, Mısır, tarih yok, s. 191.

Razi, önceki dönemde peygamber olduğunu şöyle açıklar: “*Doğrusu Yunus da gönderilen peygamberlerdendi*”⁶⁸ ayetini, *‘Hani o, dolu bir gemiye binip kaçmıştı*”⁶⁹ ayeti takip etmektedir. Bu da, balığın yutma olayının Yunus (A.S.)’un peygamberliğinden sonra olduğunu göstermektedir. Çünkü birinci ayette peygamber olduğu, takip eden ayette ise, gemiye bindiği belirtiliyor. Bunun anlamı, gemiye bindiğinde o peygamberdi”⁷⁰.

Biz de cumhur gibi düşünüyoruz. Razi’nin delil olarak sunduğu ayetler de bu görüşü teyit ediyor. Zaten meali geçen ayette, “*Bu defa onlar iman ettiler*” ifadesi, Ninova halkının ilk defa iman etmediğini açıkça beyan ediyor. Bu ifadeden, onlara bir peygamberin gönderilmiş olduğunu ama onların peygamberi yalanlayıp iman etmedikleri anlamı çıkıyor. Bu ayetlerde başka bir peygamberden bahsedilmediği için onlara ilk defa vahyi tebliğ edenin de Hz. Yunus olduğu açıkça anlaşılıyor. Şayet peygamber olmasaydı, olanlarla beraber kalmaya sabretmeyip ayrıldığı için neden cezalandırılınsın ki? Peygamber olarak görevlendirilmeyenlerin böyle bir sorumluluğu olmaz. Hatta peygamber olmayanın, inanç ve ahlakın bozulduğu bir yerden hicreti övülecek bir durumdur. Tüm bunlar bize, Hz. Yunus’un önce de peygamber olduğunu göstermektedir. Kaldı ki, İbn Abbas’a ait olduğu söylenen görüşü açıkça destekleyecek bir ayet de bulunmadığı kanaatindeyiz.

Yunus Kavminin (Ninova Halkının) Kurtuluşu

Hz. Yunus, iman etmeyip kendisini yalanlamaya devam eden kavmini, gelecek bir azapla korkutup aralarından ayrılmıştır. Korkutma süresi ile ilgili değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları 3 gün 3 gece bir sürelerinin olduğunu söylediğini belirtirken⁷¹, 30 gün⁷², 40 gün bir süreleri olduğunu söyleyip aralarından bir gece çıkıp gittiğini söyleyenler de olmuştur⁷³. Ninova halkı, eğer dediğin gibi olursa sana iman ederiz demişlerdir. Tanınan bu 40 günlük sürenin 35. günü gökte siyah duman çıkaran siyah bulutun yere, şehirlerine doğru indiğini ve yeri karanlık бүrüdüğünü görünce, azabın geleceğinden korkmaya başlamışlardır. Büyük, küçük, kadın, erkek, anne ve bebeği hepsi çula sarınarak, hayvanlarını da beraberlerinden alıp bir tepeye çıkmışlardır. O yere Tövbe Tepesi denilmektedir⁷⁴. Ana ile çocuğunu, hayvanla

---

⁶⁸ Saffat: 139.

⁶⁹ Saffat: 140.

⁷⁰ Razi, *a.g.e.*, C. 26, s. 356.

⁷¹ Taberi, *a.g.e.*, C. 15, s. 209; Beydavi, *a.g.e.*, C. 3, s. 124; İbn Kesir, *Bidaye*, C. 1, s. 232.

⁷² Beydavi, *a.g.e.*, C. 3, s. 124.

⁷³ Zemaşşeri, *a.g.e.*, C. 2, s. 372; Muhammed b. Muhammed b. Mustafa Ebussuud el-İmadi, *Tefsiru Ebissuud (İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaye'l-Kitabi'l-Kerim)*, C. 4, Beyrut, tarih yok, s. 176.

⁷⁴ Makdisi, *a.g.e.*, C. 3, s. 111.

yavrusunu birbirinden ayırmış ve yüksek sesle Allah'a yalvarıp yakarıştı bulunmuşlardır. Artık o büyük alanı insanların yakarışlarıyla hayvanların sesleri kaplamıştır. Allah onların bu samimi tövbe ve kalpten imanlarını kabul edip onlara gelecek azabı kaldırmıştır⁷⁵.

Bazı nakillerde deHz. Yunus onları terk edince, başlarına azabın geleceğini anlarlar ve âlimlerinden geriye kalan yaşlı birine giderler. Ona, “bize bir dua öğret ki, onunla yalvaralım. Umulur ki, Allah bizden bu azabı kaldırıır” derler. O da şöyle dua edin der: “Ya Hayy (Ey hiçbir canlı yokken tek diri olan)! Ey ölüleri dirilten! Ey kendinden başka ilah olmayan tek diri!” diye dua edin, o zaman Allah sizden azabı kaldırıır der⁷⁶. Razi, Fazıl b. Abbas'tan gelen bir rivayette ise, âlim onlardan şöyle dua etmelerini istemiş: “Ya İlahi! Şüphesiz günahlarımız büyüdü ve çoğaldı. Sen onlardan çok büyük ve çok yücesin! Bize, kendi şanına yakışanı yap, bize layık olanı değil⁷⁷!” Onlar da bu duayla yalvarmışlardır.

Bazı rivayetlerde ise şöyle denilmiştir: “Hz. Yunus onları azapla korkutunca, halkın ileri gelenleri, Hz. Yunus'u gözetleyin. O aramızda iken azap gelmez. Eğer çıkar giderse, o zaman azabın gelmesi kesinleşir” demişlerdir. Yunus (A.S.) bir gece çıkıp gimiştir. Sabahleyin onu göremeyince, kendilerini terk ettiğini anlamışlardır. O'nun hiç yalan söylemediğini bildikleri için dehep birlikte hayvanlarını da yanlarına alarak tövbe için açık bir alana çıkıp yalvarmışlardır⁷⁸. Yüce Allah da onların samimi tövbe ve imanlarını kabul edip üzerlerine incek azabı kaldırmıştır.

Bizce de bu son görüş doğruya daha yakındır. Gerek kral ve idareciler, gerekse halk, büyük bir basiret örneği göstermişlerdir. Helak olan kavimler, Firavun ve askerleri gibi pişmanlık ve imanı son ana bırakmamışlar. Zaten Yüce Allah, Yunus kavminin (Ninova halkının), kendilerine azap inmeden iman ettiğini ve bu imanın da kendilerine fayda verdiğini, helak olan diğer kavimlerin ise, tövbe ve imanı azabın indiği ana kadar ertelediklerini, bu sebeple imanlarının kendilerine fayda vermediğini şöyle açıklıyor:

---

⁷⁵ Taberi, *a.g.e.*, C. 15, s. 209; Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ebu Mansur el-Maturidi, *Tefsiru'l Maturidi (Te'vilatü Ehli's-Sünne (Tah. Dr. Mecdi Baslum)*, C. 6, Beyrut, 2005, s. 85; Zamahşeri, *a.g.e.*, C. 2, s. 372; Razi, *a.g.e.*, C. 17, s. 303; Beydavi, *a.g.e.*, C. 3, s. 124; Ebussuud, *a.g.e.*, C. 4, s. 176.

⁷⁶ Taberi, *a.g.e.*, C. 15, s. 210; Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 2, s. 372; Razi, *a.g.e.*, C. 17, s. 303; İbn. Kesir, *Bidaye*, C. 1, s. 232.

⁷⁷ Razi, *a.g.e.*, C. 17, s. 303.

⁷⁸ Taberi, *a.g.e.*, C. 15, s. 209; Zamahşeri, *a.g.e.*, C. 2, s. 371; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 3, s. 144; Razi, *a.g.e.*, C. 17, s. 303; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 8, s. 384.

*“Keşke (o helâk edilen beldelerden) bir belde halkı iman edip de imanı kendisine yarar sağlasaydı! Ama Yunus’un kavmi hariç. Nitekim onlar iman edince dünya hayatındaki zillet azabını üstlerinden kaldırmış ve kendilerine belirli bir süreye kadar yaşama imkânı vermiştik”*⁷⁹.

Bu ayet ve ondan önceki iki ayet⁸⁰, başta Mekkeli müşrikler olmak üzere inanmayan veya ortak koşan herkese bir ikazdır. Yani siz deyok olan topluluklar gibi küfürde diretip imanı son ana bırakarak helak olmayın. Yunus kavmi gibi önceden iman edin ki, imanınız size fayda versin. Böylece hem dünya ve hem de ahiret mutluluğunu elde edesiniz demektir.

Nitekim İbn Aşur, bu ayetin ikazını dinlemeyen Mekkeli müşriklerin ileri gelenlerinden 11 kişi’nin Bedir Gazvesi’nde kılıç darbeleriyle ölmüş olduklarını ama Mekke’nin fethi günü, tüm Mekkelilerin, Resulullah (S.A.V)’e karşı çıkmayıp onu kabullendikleri için, Yunus kavminin azaptan kurtulduğu gibi onlar da, asla karşı koyamayacakları İslam ordusunun kılıçlarından kurtulmuşlardır der⁸¹.

Müfessirler, ayette geçen ve Türkçeye keşke olarak tercüme edilen “*Levla*” ifadesinin, “*Hella*” yani “olsaydı ya, keşke, ne yazık ki” gibi bir teşvik anlamı içerdiğini söylemişlerdir⁸². İbn Abbas’ın, Kur’an’da “*Levla*” olarak geçen bu ifadenin, hep “*Hella*” anlamında olduğunu, ancak iki yerde “*Ma Kane*” yani “olmadı” anlamında olumsuzluk bildirdiğini ki, onlardan birinin bu ayet olduğunu söylediği ifade edilmiştir⁸³. Her iki durumda da ayetin anlamı, “iman etmediler ki, imanları kendilerine fayda vermiş olsun” anlamındadır. Fakat Yunus kavmi yani Ninova halkı bundan istisna edilmiştir. Yani bunun dışında tutulmuştur. Çünkü onlar bela başlarına gelmeden iman etmişlerdir. Bu imanları onlara fayda vermiş ve gelecek azap onlardan kaldırılmıştır.

Müfessirlerin çoğu, onlara azap gelmeden iman etmelerini şöyle açıklamışlardır: Bu tövbe ve imanları, ya Hz. Yunus’un aralarından ayrılmasıyla başlarına azabın geleceğini anladıkları için veya azabın işaretlerini görmeleri üzerine olmuştur⁸⁴. Ancak Taberi, İbn Abbas, Mücahid, Katade ve Said b. Cübeyr’den gelen rivayetleri

---

⁷⁹ Yunus: 98.

⁸⁰ “*Şu bir gerçek ki, haklarında rabbinin hükmü kesinleşmiş olanlar kendilerine her türlü kanıt gelse bile, elem veren azabı görmedikçe iman etmezler*”.

⁸¹ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 11, s. 291.

⁸² Taberi, *a.g.e.*, C. 15, s. 211; Zamaşeri, *a.g.e.*, C. 2, s. 371; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 3, s. 143; Razi, *a.g.e.*, C. 17, s. 303; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 8, s. 383; Beydavi, *a.g.e.*, C. 3, s. 124.

⁸³ Razi, *a.g.e.*, C. 17, s. 303; Diğerleri ise Hud Suresi: 116. Ayettir.

⁸⁴ Zemaşeri, *a.g.e.*, C. 2, s. 371; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 3, s. 144; Razi, *a.g.e.*, C. 17, s. 303; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 8, s. 384; İbn Kesir, *Tefsiri*, C. 2, s. 433; Ebussuud, *a.g.e.*, C. 4, s. 176.

de dikkate alarak, hatta Said b. Cübeyr'in azap onları kefenin ölüyü sardığı gibi onları kuşatmıştı, demesinden hareketle Yunus kavmine azabın inmiş olduğunu ama onlar tövbe edip iman edince, bu azabın kaldırıldığını, böylece azap geldiğinde imanlarının fayda verdiği tek kavmin Yunus kavmi olduğunu söylemişlerdir⁸⁵. İbn Kesir ise, İbn Mes'ud (Abdullah b. Mes'ud) ve diğer birçok âlim, "Hz. Yunus aralarından çıkıp gittiğinde onlara incek azap gelmişti. Fakat Allah kalplerine tövbe, Allah'a dönüş ve peygamberlerine yaptıklarına karşı pişmanlığı attı. Onlar da açık alana çıkıp daha önce bahsedildiği gibi dua ve yakarıştta bulundular" demektedir⁸⁶.

Dikkat edilirse bu iki görüş de azabın kendilerine geldiğini ve iman edince de bu azaptan kurtuldukları konusunda birleşiyor. Fakat müfessirlerin çoğu bu görüşe karşı çıkmışlardır. İbn Atiyye, Taberi ve onun gibi düşünen müfessirlerin yanıldığını söyler. Çünkü tövbe ve imanın fayda vermediği azabı görmenin, azabın bir elbise gibi sarmasının veya Firavun'un helakinde olduğu gibi bir duruma gelmenin anlamı, insanın ölüm noktasına gelmesi demek olduğunu ve Yunus kavminin bu sınıra varmamış olduğunu belirtmektedir⁸⁷. Kurtubi ise bu görüşü teyiden Zeccac'ın da, onlara azap inmediğini, azabı işaret eden alametleri görüp iman ettiklerini ve bu görüşün kendilerince de beğenildiğini söyledikten sonra, "*Allah, kula hırılı gelmeden onun tövbesini kabul eder*" hadisini delil göstererek, Yunus kavminin bu noktaya gelmediğini, çünkü hırılı ölümün sarmasıdır demektedir⁸⁸.

Biz de bu son görüşün doğru olduğunu düşünmekteyiz. Yani Yunus kavminin başına henüz azap inmemişti. Onlar, peygamberlerinin aralarından ayrılmasıyla azabın geleceğini anlayıp iman etmişlerdi. Çünkü Allah Teâlâ, diğer kavimlerin, Yunus kavminin aksine, imanı azabın yakaladığı ana kadar erteledikleri için, son anda yaptıkları imanın kendilerine fayda vermediğini bildiriyor. Zira tövbe ve iman için artık süre bitmiş ve can ellerinden çıkmıştır. Nitekim Hz. Musa ve İsrailoğullarını takip eden Firavun ve ordusunun, suda boğulmak üzere iken iman etmelerinin kendilerine fayda vermediğini şu ayet açıkça belirtmektedir:

*"Firavun boğulmak üzereyken şöyle dedi: "El-hak inandım ki, İsrâiloğullarının iman ettiğinden başka tanrı yokmuş! Ben de artık kendini O'na teslim edenlerden biriyim"*⁸⁹.

---

⁸⁵ Taberi, *a.g.e.*, C. 15, s. 209.

⁸⁶ İbn Kesir, *Bidaye*, C. 1, s. 232.

⁸⁷ İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 3, s. 144.

⁸⁸ Kurtubi, *a.g.e.*, C. 8, s. 384.

⁸⁹ Yunus: 90.

Razi, “Eğer biri, Allah, Firavun’un son andaki tövbesini kabul etmedi ama Yunus kavminin tövbesini kabul etti, aradaki fark ne diye bir soru sorarsa, ona cevabımız şöyledir: Firavun azabı gördükten sonra iman etti. Yunus kavmi ise, azabın yaklaştığını gösteren emareleri gördüklerinde tövbe edip iman ettiler. Onlar azabı görmeden inandılar. Aradaki fark budur” diye kaydetmektedir⁹⁰. Elmalılı ise, “Yunus kavminden başka yeis (ümitsizlik) halinde imanın fayda verdiği hiçbir memleket ahalisi yoktur. İmanın daima önceden olması gerekir ki, korunmak mümkün olsun. Yoksa dünyevi veya uhrevi, geçici veya ebedi bir azap gelip çataınca, mutlak hüküm icra edilir. Allah’ın hükmü böyledir” demektir⁹¹.

Maturidi, Yunus kavminin kurtuluşunu bildiren ve meali yukarda geçen ayetle ilgili birkaç yorumun olduğunu şöyle açıklamaktadır:

1-Helak olan kavimler, başlarına azap gelince iman etmişlerdi. İmanları, kabul edilmediği için kendilerine fayda vermemişti. Fakat Yunus kavmi azap gelecek korkusuyla iman etmişti. Bu iman da onlara fayda verdi.

2-Muhtemelen Yunus kavmi başlarına inen azap konusunda muhayyerdi. Yani, eğer peygamberi kabul edip iman ederlerse, azap kaldırılır. Kabul etmez ve küfürlerinde ısrar ederlerse, azapla cezalandırılacaklardı. Onlar birinci şıkkı tercih etti.

3-Helak olan kavimlerin imanı, ancak cehennemdeki yerlerini gördükten sonra olmuştu. Böylece onların imanı zorunlu bir imandı. Yunus kavmi ise bunu görmeden önce iman etti. Yani onlar azap inmeden, canları ellerinde iken iman etmişlerdi. Firavun ve askerleri ise boğulduklarında, yani canları ellerinden çıktığında iman etmişlerdi. Bu nedenle imanları kabul edilmedi⁹².

Hayrettin Karaman ve arkadaşları ise; daha önceki ayetlerde Hz. Musa ve Hz. Harun’un mücadelesine işaret edilip genellikle hakikatlere karşı direnenlerden bir kesit verilmiş olduğunu, ancak bunun insanlık için değişmez bir kader olmadığını, iradesini doğru yönde kullananlar için de kurtuluşun mukadder olduğunu göstermek için Yunus kavmi örnek olarak gösterilmiştir demektirler. Böylece Allah Resulu (S.A.V) ve onu takip eden tebliğcilere, her iki yolun yolcusu bulunduğunu, inanmayıp direnenler karşısında ümitsizliğe kapılıp tevhit mücadelesinden yılmamak gerektiği konusunda da bir ümit ve moral olduğunu söylemektedirler⁹³.

---

⁹⁰ Razi, *a.g.e.*, C. 17, s. 303.

⁹¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, C. 4, İstanbul, Tarihsiz, s. 2745-2746.

⁹² Maturidi, *a.g.e.*, C. 6, s. 86.

⁹³ Hayrettin Karaman Ve Diğerleri, *a.g.e.* C. 3, s. 138.

Muhammed Esed ise, Kur'an'ın pek çok yerinde işaret edildiği gibi hiçbir peygamber, kavminin tüm bireylerince hemen hoş karşılanıp kendisine inanılmış değildir. Aksine çoğu halkının inatçı tavrı ve direnci yüzünden helak oldular. Bunun tek istisnası, önce peygambere inanmayan ama sonra onun davetine topluca iman edip kurtulan Ninova halkıdır ve iş işten geçmeden önce peygamberine kulak verme basiretini göstermiş tek millettir diye kaydetmektedir⁹⁴.

Mevdudi ise bu hususa ayrı bir yorum katmaktadır. Hz. Yunus kavmini azapla korkuttuktan sonra ilahi izin olmadan görev yerini terk etmiştir. Bu yüzden Allah, azabın belirtilerini görüp iman eden Asurluları bağışlamıştır. Çünkü Allah, mesajı bütünüyle ikmal edinceye kadar bir kavmi azaba duçar etmez. Hz. Yunus belirlenen süre boyunca tebliğ devam etmeyip kendi kararıyla görev yerini terk ettiği için Allah'ın adaleti cezayı gerektirmemiştir. Çünkü bu kavim için geçerli olacak sünnetullahın şartları henüz olgunlaşmamıştı. Bu yüzden ceza infaz edilmedi deyip⁹⁵, olaya farklı bir yorum katmaktadır ki, bu açıklamayı gayet mantıklı olarak gördüğümüzü ifade etmek isteriz. Çünkü Yüce Allah peygamberine, tebliğ süresinin bittiğini ve inananlarla birlikte kavminin arasından çıkması emrini henüz vermemişti. Yani tebliğ görevi hala devam etmekteydi. Bu nedenle onları cezalandırmayı murat etmemişti.

Hz. Yunus'un, Allah'ın hicret izni gelmeden kavmini terk etmesinde bazı incelikler olduğunu düşünmekteyiz:

1-Kavmini terk etmesi hususunda Allah'ın izni yoktu O'na ama denize kadar gitmesine fırsat verdi. Denizde yolculuğunu bitireceğine, çok daha önce Ninova'dan daha uzaklaşmadan yolculuğunu bitirebilirdi. Fakat bitirmedi ve gemiye binmesine müsaade etti. Bunun gerçek hikmetinin ne olduğunu tam bilmemiz mümkün değildir. Bunlardan biri de onun ayrılışıyla kavmin korkup iman etmesi olduğunu düşünmekteyiz.

2-“Bir musibet bin nasihatten yeğdir” diye bir atasözümüz var. Yunus (A.S.) onları yıllarca davet edip nasihatlerde bulundu. Fakat onlar küfürde direnip onu yalanladılar. Ancak o, aralarından çıkıp gidince, kavmin akli başına geldi.

---

⁹⁴ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, (Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), C. 1, İstanbul, 1999, s. 416/120 ve 121 No'lu dipnot.

⁹⁵ Seyyid Ebu'l-Ala el-Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, (Çev. M. Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), C. 2, İstanbul, 1986, s. 339-340.

Korkuttuğu azabın kendilerini yakalayacağını anlayan 100 binden fazla nüfusa sahip koca şehir topyekûn Müslüman oldu.

3-Yüce Allah, kimin ne zaman hidayete ereceğini bildirmemişse, peygamber de olsa bunu bilemez. Ayrıca peygamberlerin görevi ilahi vahyi tebliğden ibarettir. Bu nedenle insanları dine zorlayamazlar. Çünkü iman kalp işidir. İnsanın iman edip veya etmeme gibi bir tercih hakkı vardır. Nitekim bu kadar yıl davet ettiği toplum iman etmedi ama o çıkıp gidince hepsi iman etti. Bu da her şeyin bir zamanı olduğunu bize göstermektedir. Ayrıca kimin hidayeti istediğini ancak Allah bilir, peygamberler değil. Kaldı ki Allah Teâlâ dilerse, hiç peygamber yok iken deinsanların kalplerine tövbe ve imanı ilham eder, onlar da teslim olurlar. Yunus kavmi bunun güzel bir örneğidir diyebiliriz.

Hz. Yunus (A.S.)’un Balıkla İmtihanı

Yunus Peygamber öfkeli bir şekilde kavmini terk edip denize doğru gitmiştir. İbn Aşur tefsirlerde Rum Denizi olarak geçen bu denizin Akdeniz olduğunu, bazı müfessirlerin Dicle Nehri’ne gitti demelerinin ise yanlış olduğunu söylemektedir⁹⁶. Kur’an-ı Kerim Hz. Yunus’un öfkelenişini belirtir ama neye veya kime/kimlere kızdığını belirtmez. Bu konuyla ilgili ayette şöyle belirtilir:

*“Zünnûn’u da (Yûnus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti”*⁹⁷.

Ayette geçen “NUN” kelimesi balık demektir. “Zünnun” ifadesinin anlamı ise, balık sahibi demektir. Bunun, Hz. Yunus’un diğer bir ismi olduğu söylendiği gibi, balığın karnında kaldığı için bir lakap veya nitelendirme olabileceği de söylenmiştir⁹⁸.

Âlimlerimiz Hz. Yunus’un kızma, öfkelenme sebebi hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bazıları, iman etmeyen ve küfürde direnen Ninova halkını başlarına gelecek azapla korkuttuğunu, azap gelmeyince, Hz. Yunus kavminin tövbe edip, iman ettiklerini bilmediğinden dolayı, “ben artık onların yanında yalancı durumuna düştüm, oraya bir daha dönemem” dediğini belirtirken, bazıları da, azap gelmediğinde yalan söyleyeni öldürmek üzere anlaştıkları için, döndüğünde öldürüleceğinden korkmuş

---

⁹⁶ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 23, s. 176.

⁹⁷ Enbiya: 87.

⁹⁸ Maturidi, *a.g.e.*, C. 7, s. 370; Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 178; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 11, s. 329.

ve Rabbine öfkelenerek kaçıp deniz kıyısına gittiğini, orada hazır olan bir gemiye bindiğini söylemişlerdir⁹⁹.

İbn Atiyye, rivayet edildiğine göre onların kanunlarında yalan söyleyen öldürülürdü. Bu nedenle Hz. Yunus'un Rabbine kızıp gittiği söylenmiştir ki, bu görüş zayıftır. Bir peygamberi böyle bir şeyle vasıflandırmak (nitelemek) uygun değildir derken¹⁰⁰ Razi ve Kurtubi, bu görüşlere katılmamalarına rağmen, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Said b. Cübeyr, Şa'bi, Hasan-ı Basri gibi âlimlerin Allah'a öfkelenerek kaçıp, gittiğini söylediklerini ve Taberi'nin de bu görüşü beğendiği söylemişlerdir¹⁰¹. Fakat Kurtubi bunu aktardıktan sonra Arap dildisi el-Nahas'ın, öfkelenerek kaçıp gittiğinin doğru olduğunu, buna karşı çıkanın ise dili bilmediğini, ancak ayetteki mananın, Allah'a kızma değil, "Rabbi için kavmine öfkelenir" demek olduğunu, çünkü mümin Allah'a isyan edildiğinde Allah için öfkelenir dediğini belirtmektedir¹⁰².

Bazı kayıtlar "Hz. Cebrail'in ona, Ninova halkını uyarmak için git. Çünkü onların azapla cezalandırma vakti gelmiştir" demiştir. Hz. Yunus da "bir binek edineyim" demiştir. Cebrail (A.S.) iş çok daha acil deyince, "bari bir ayakkabı bulayım" demiştir. Cebrail (A.S.) "iş ondan da acil" deyince, o da öfkelenerek gemiye gitti demektedirler¹⁰³.

Başka kayıtlarda ise, Allah, peygamberi İş'ıya'ya (Şaiya) şöyle vahyeder: "Git İsrail kralı Hizkia'ya söyle. İsrailoğullarından bir peygamberi Ninova'ya göndersin, O da oradaki krala, esir tuttuğu İsrailoğullarını salıvermesini söylesin". Kral da, Hz. Yunus'a gitmesini söyler. O da, "benden başka peygamberler var. Bunu Allah mı emretti?". O da yok deyince, krala kızıp oradan çıkar ve Tarşış'e gitmek için bir gemiye biner demektedir¹⁰⁴.

Çoğunluğun görüşü, uzun süre tebliğ yapmasına rağmen, Ninova halkı iman etmeyip küfürlerinde ısrara devam edince, peygamberine inanmayan kavimlerin başına gelen

---

⁹⁹ Taberi, *a.g.e.*, C. 18, s. 511-513; Maturidi, *a.g.e.*, C. 7, s. 369; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 97, H. Karaman Ve Diğerleri. *a.g.e.*, C. 3, s. 697.

¹⁰⁰ İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 97.

¹⁰¹ Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 179; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 11, s. 329.

¹⁰² Kurtubi, *a.g.e.*, C. 11, s. 329.

¹⁰³ Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar tarihi* (Çev. Zakir kadiri Ugan- Ahmet Temir), C. 3, İstanbul, 1991, s. 929; Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 179.

¹⁰⁴ Maturidi, *a.g.e.*, C. 7, s. 369; Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 178; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 11, s. 330.

azabı bildiğinden, bunların başına da bir azabın geleceğini düşünerek, onların iman etmemesinden dolayı onlara öfkelenerek aralarından çıkıp gittiğini şeklidir¹⁰⁵.

Maturidi ise şöyle der: “Onun kavmine kızarak çıkıp gitmesi, bir görüşe göre, mesajını kabul etmeyen Ninovalılar onu öldürmeye kast etmişlerdir. O da öldürülmek için kızarak çıkıp gitmiştir. Mekkeli müşrikler Resulullah (S.A.V.)’i öldürmeye kast edince, o da aralarından çıkıp gitti. Ancak Resulullah (s.a.v.) izinli, Hz. Yunus ise izinsiz çıkmıştır”¹⁰⁶. İbn Atiyye, o, kavmini gelen bir azapla korkutur ve çıkıp şehrin dışında bir yerde gelecek azabı bekler. Azabın gelmediğini görünce (kavminin kendisinden sonra iman ettiğini bilmediğinden), onlar beni yalancı sayacaklar deyip yemin ederek bir daha oraya dönmeyeceğim dediğine dair bir rivayetin de olduğunu söylemektedir¹⁰⁷.

Mevdudi, Müfessirler, Allah’ın Hz. Yunus’u sıkıntıya sokmasının nedeni olarak şu üç hatayı sayar:

- a) Azabın geleceği vakti tayine kalkışması. Oysa Allah ona azabın vaktini tayin ederek bildirmemişti.
- b) Azap vakti gelmeden, sabretmeyip kavmini terk etmişti.
- c) Kavminden azap kaldırıldıktan sonra bile kavmine geri dönmemişti¹⁰⁸.

Biz de çoğunluğun görüşüne katılmaktayız. Şöyle ki; Hz Yunus onların şirk ve küfürde ısrar etmeleri sebebiyle, onların iman edeceğinden artık ümit kestiği için, başlarına bir azabın geleceğine kanaat getirmiştir. Yani böyle bir içtihatla bulunmuştur. Çünkü helak olan kavimler hakkında bilgisi vardı ve bunun kavmi hakkında da tahakkuk edeceğine düşünmüştü. Ancak Allah’tan hicret veya aralarından çık emri gelmemiştir. İlahi mesajı tebliğde karşılaştığı sıkıntılara tahammül ve sabır göstermediği için Allah onu balıkla imtihan etmiştir.

Allah’a öfkelenmesi görüşünü temelden reddediyoruz. Çünkü birçok müfessirin de dediği gibi ayette buna dair bir işaret yoktur. Ninova’nın dışında bir yerde azabı beklemesi ve gelmeyince de yalancı duruma düştüm deyip bir daha geri dönmeyeceğim görüşü ise, kısmen Tevrat kaynaklı, kısmen de bir yakıştırma.

---

¹⁰⁵ Taberi, *Tefsiri*, C. 18, s. 511; Maturidi, *a.g.e.*, C. 7, s. 369; Zamahşeri, *a.g.e.*, C. 3, s. 131; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 97; Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 179; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 11, s. 330; M. Esed, *a.g.e.*, C. 2, s. 661/83 nolu dipnot, Hayreddin Karaman Ve Diğerleri *a.g.e.*, C. 3, s. 697.

¹⁰⁶ Maturidi, *a.g.e.*, C. 7, s. 369-370; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 11, s. 331

¹⁰⁷ İbn Atiyye *a.g.e.*, C. 4, s. 97.

¹⁰⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, C. 5, s. 43.

Bunu da uzak bir ihtimal olarak değerlendiriyoruz. Bir an bu görüşün doğru olduğunu kabul etsek bile, azabın gelmeyişi sebebini en azından araştırır veya Yüce Allah'a sorardı.

Ayetin ikinci bölümü olan “*bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti*” ifadesi konusunda da değişik görüşler vardır. Bunları dört grupta toplamak mümkündür:

1-Şeytan onu ayarttı ve zannına (düşüncesine), Allah'ın onu cezalandırma imkânı olmayacağı vesvesesini soktu. Ancak bu görüş tümünden reddedilmiştir.

2-Kendisinin sıkıştırılmayacağını sandı.

3-Kaderinde azap takdir edilmediğini, böyle hükmetmeyeceğimizi sandı.

4-Bu ifade soru yani “*efezanne*” şeklindedir. “Onu sıkıştırmayacağımızı mı sandı” anlamındadır¹⁰⁹.

Razi, “Allah'ın aczini sanan kişi kâfirdir. Bunun bir mümine nispetinin caiz olmadığına ittifak vardır. Peki, peygamberler için bu nasıl caiz olur? Öyleyse bu ayet yorumlanmalı” deyip son üç görüşü açıklamaktadır¹¹⁰.

İbn Aşur, bu ayetle ilgili geçen son üç yorumun dışında başka şu yorumun da olduğunu söyler: Balığın karnında iken, Allah'ın onu kurtarmayacağını zannetti. Çünkü görünüşte kurtuluşu imkânsızdı. Yani zannı önceden değil, balık yuttuktan sonra olmuştur¹¹¹.

Bizce debirinci görüş hariç, diğer üç görüş doğru olabilir. Çünkü birbirine yakın anlamlar ifade etmektedirler. Birinci görüş ise, bir peygamber için asla düşünülemez. Çünkü peygamberler, kendi zamanında ve kavmi içinde Allah'ı hakkıyla en iyi bilen ve hakkıyla iman edenlerdir. Onlardan üstün bir insan yoktur.

Neccar, “O, kesinlikle Rabbine kızmış değildi, öfkeli bir hal üzere çıkıp gitmişti. Çünkü müfessirlerin çoğuna göre, kavminin tevhit inancını kabulde diretmesi sebebiyle onlara kızıp gitmişti. Allah'ın kendisini sıkıştırmayacağını, çekip gitmekle

---

¹⁰⁹ Taberi, *a.g.e.*, C. 18, s. 516; Maturidi, *a.g.e.*, C. 7, s. 370; Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Maverdi, *Tefsiru'l-Maverdi (el-Nüket ve'l-Uyun tah. Abdülmaksud b. Abdurrahman)*, C. 3, Beyrut, tarih yok, s. 466; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 97; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 11, s. 232; Beydavi, *a.g.e.*, C. 4, s. 59; İbn Kesir, *Tefsiri*, C. 3, s. 192; İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 17, s. 132.

¹¹⁰ Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 180-181.

¹¹¹ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 17, s. 132.

kendisine genişlik vereceğini düşünmüştü. Fakat onu denize atıp balığın yutmasıyla imtihan etmesi ise, Allah'ın iznini beklemediği için olmuştur"¹¹².

Hz. Yunus'un kavminin arasından öfkeli bir şekilde çıkıp gitmesinin devamı olan kıssayı, Kur'an-ı Kerim veciz bir şekilde şöyle anlatır:

*"Vaktiyle o, yüklü bir gemiye binip kaçmıştı. Kuraya girdi ve kaybedenlerden oldu. Kendisini kınayıp dururken onu bir balık yuttu"*¹¹³.

Ayette kaçmak olarak tercüme edilen "*İbak*" kelimesinin asıl manası, kölenin, korku ve işin ağırlığı olmadan efendisinden kaçması anlamındadır. Bu köle iade edilir. Eğer kaçış işin ağırlığı veya korkudan ise, iade edilmez¹¹⁴. Müfessirler, Hz. Yunus da Allah'ın izni olmadan kavmini terk ettiği için bu kelimeyle nitelendiğini söylemektedirler¹¹⁵.

Kaynaklara göre, Hz. Yunus gemiye binince, gemi durmuş ve hareket etmemiştir. Gemidekiler "burada efendisinden kaçan bir köle var" demişlerdir. Daha sonra kura çekme işi ve devamı anlatılmaktadır¹¹⁶. Fakat bu rivayet tutarsızdır. Çünkü gemi hiç hareket etmemişse, kıyıda demektir. Bu durumda çekilen kurada, yenik düşen neden suya atlasın ki? Bindiği gibi, tekrar iner. Böylece denize atlamasına gerek kalmaz. İbn Mes'ud'a atfedilen başka bir rivayette ise, gemi kıyıdan hayli uzaklaşır ve sonra durup hareket etmez. Fakat sağından, solundan gemiler yüzüp giderler. Gemiciler, içimizde bir günahkâr var deyip kura çekerler¹¹⁷. Bazıları da, balık onu yutunca, Hz. Yunus nefes alsın diye başını havada tuttuğunu ve karaya bırakıncaya kadar gemiye refakat ettiğini söylerler¹¹⁸.

Hz. Yunus'un öfkeyle deniz sahiline kadar gitmesi, hazır olan yüklü bir gemiye binmesi, çekilen kurada kaybetmesi, denize atılması ve balık tarafında yutulması konusunda bir ihtilaf yoktur. Bunun dışındakiler birer rivayettir.

İbn Aşur kurayla ilgili şöyle bir bilgi verir: "Kura çekmek eski denizcilerin uyguladığı bir adetti. Eğer gemi, yolcular veya yük nedeniyle batma noktasına gelirse, bu problemi çözmek için kura bir çıkar yoldu".

---

¹¹² Neccar, *a.g.e.*, s. 484-485.

¹¹³ Saffat: 140-142.

¹¹⁴ İbn Manzur, *a.g.e.*, C. 1, s. 9.

¹¹⁵ İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 485; Beydavi, *a.g.e.*, C. 5, s. 18.

¹¹⁶ Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 61.

¹¹⁷ İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 485; İbn Kesir, Tefsiri, C. 3, s. 191.

¹¹⁸ Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 62; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 125; Beydavi, *a.g.e.*, C. 5, s. 18.

Müfessirler, Hz. Yunus'un neden balık tarafından yutulduğu, yani neden balığın yutmasıyla sınındığı konusunda da bazı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bazı kayıtlar, peygamberlerin cezalandırılması düşünülemez. Bu ancak, nasıl ki, küçük çocuklar cezalandırılmayıp tedip ediliyorsa, bu da onun için bir tediptir. Çünkü Yunus (A.S.) izinsiz çıkmıştı demektedirler¹¹⁹.

Biz de birçok müfessirin dediği gibi peygamberin cezalandırıldığını düşünmüyoruz. Çünkü Hz. Yunus tekrar kavmine peygamber olarak gönderildi. Kaldı ki, hem cezalandırma ve hem de peygamber olarak görevlendirmenin, yani bu ikisinin bir arada olamayacağını düşünmekteyiz Ancak O, iman etmeyen kavimleri bekleyen azabın kendi kavmine de geleceğini düşünmüştür. Gelecek bu azaptan kurtulmak için kavmini terk etmiştir. Bunu yaparken, Allah'ın emrine muhalefet etmek gibi bir kastı yoktu. Eğer Allah Teâlâ'nın ona, kavmi arasında kalması yönünde bir emri olsaydı, oradan asla ayrılmazdı. Fakat o, Allah'ın hicret emri, orayı terk etme emri gelmeden, yani izinsiz olarak görev mahallini terk ettiği için, Yüce Allah tarafından balıkla, yani büyük bir sıkıntıyla imtihan edilmiştir. Hz. Yunus'un derin pişmanlığı ve samimi yalvarışı sebebiyle Allah onu sıkıntıdan kurtardığı gibi, tekrar peygamber olarak gönderdi.

Yunus (a.s.)'ın Balığın Karnında Kalış Süresi

Kur'an'da Hz. Yunus'un balığın karnında kalış süresi belirtilmez. Fakat bu süre hakkında da çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Hasan Basri yutulduktan az bir süre sonra kurtuldu derken, dört saat, üç, yedi, yirmi, otuz ve kırk gün kaldı diyenler de olmuştur¹²⁰.

Maturidi, "süreyle ilgili ifadeler ancak vahiyle bilinir. Vahiye de olmadığına göre bunu bilmeye bizim için bir ihtiyaç yoktur" derken¹²¹, Razi ise, bu süreleri ileri sürenlerin, hangi delile dayanarak bunları söylediklerini bilmiyoruz demektedir¹²². Meraği de "Kur'an'da belirtilmeyen bu süre ancak sahih nakillerle olur. Oysa bu konuda hadis yoktur. Balığın karnında kalış süresi ister az olsun, isterse çok olsun, bu, Yunus peygamberin bir mucizesidir" diye kaydetmektedir¹²³. İbn Aşur'a göre dedoğru olan onun balığın karnında az bir zaman kaldığıdır. O'na göre balık, Hz.

---

¹¹⁹ Maverdi, *a.g.e.*, C. 3, s. 466-467.

¹²⁰ Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 62; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. s. 486; Razi, *a.g.e.*, C. 26, s. 357; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 123; Beydavi, *a.g.e.*, C. 4, s. 59, 5, s. 18.

¹²¹ Maturidi, *a.g.e.*, C. 7, s. 371.

¹²² Razi, *a.g.e.*, C. 26, s. 357.

¹²³ Meraği, *a.g.e.*, C. 23, s. 84.

Yunus'u, dişleri ile çiğnemedi, yutan büyük bir balıktır. Halk bunu yunus balığı olarak isimlendirmiştir ama bu karanlığa taş atmaktır¹²⁴.

Bizce de Hz. Yunus balık karnında az bir süre kalmıştır. Çünkü Allah Teâlâ onu cezalandırmamıştır. Sadece sıkıntıyla imtihan etmiştir. Bu sürenin uzun veya kısa olması fark etmez, hissedilen süre önemlidir. Zira sıkıntı ve korku anlarında zaman geçmek bilmez, dakikalar saat, saatler gün, günler de ay gibi hissedilir.

Yüce Allah, Hz. Yunus'un gerek daha önce yaptığı ibadet ve zikir, gerekse yaptığı samimi dua ve tesbih sebebiyle balığın karnındaki sıkıntından, gamdan, kederden kurtarmıştır. Maturidi, "bazıları, ayetin, 'balığın karnındaki sıkıntından kurtardık' anlamında olduğunu söylemişlerdir. Fakat uygun olan ise, aralarından çıkmasına sebep olan sıkıntından kurtardık anlamında" olduğunu söylemektedir¹²⁵. Böylece ayete, diğer görüşlerden çok farklı ve ince bir yorum getirmiştir. Yani kavmini terk ediş sebebi, kavminin ısrarla kendisini ve getirdiği ilahi mesajı reddetmesiydi. Ancak onun çıkışıyla kavminin tamamı iman etmiştir.

Yunus Peygamberin Duası

Hz. Yunus'un balığın karnında yaptığı dua, ile ilgili olarak ayette;

*"Bunun üzerine duasını kabul ettik ve onu sıkıntından kurtardık. İşte biz iman etmiş olanları böyle kurtarırız"*¹²⁶ buyrulur, Müslümanların da samimi ve içten yapacakları dualarının kabul edileceği belirtilmektedir.

Müfessirler, Hz. Yunus'un balığın karnında yaptığı dua ile Allah'a yalvaranların duasının da kabul edileceğine bu ayeti delil göstermişlerdir. Çünkü anlamı gayet açıktır. Yunus'u kurtardık, böyle davranan mümini de kurtarırız demektir. Maturidi debaşına bir bela gelen veya bir musibetle sınanan kişi, eğer Yunus (A.S.)'un duasıyla dua ederse, Allah'ın onu, o bela ve musibetten kurtarması veya ondan savması umulur düşüncesindedir¹²⁷. Tefsirlerde bu konuyla ilgili çok sayıda hadise yer verilmiştir. Fakat biz, esas konumuz bu husus olmadığı için birkaçını zikretmekle yetineceğiz:

*"Kim Yunus'un duasıyla dua ederse, duası kabul olur"*¹²⁸.

---

¹²⁴ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 17, s. 133.

¹²⁵ Maturidi, *a.g.e.*, C. 7, s. 371.

¹²⁶ Enbiya: 88.

¹²⁷ Maturidi, *a.g.e.*, C. 7, s. 370.

¹²⁸ İbn Kesir, *Bidaye*, C. 1, s. 235.

“Sıkıntıya düşen her kim ki, bu duayla dua ederse, duası makbul olur”¹²⁹.

“Darda kalan ve Hz. Yunus’un balığın karnında yaptığı, “Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!” Duasıyla dua eden hiçbir kul yok ki, onun duası kabul olmamış olsun”¹³⁰.

H. Yunus’un Atıldığı Yer ve Onu Gölgeleyen Bitki

Allah, Yunus (A.S.)’ın duasını kabul edip ona nimet verdiği için kınanmış olarak ıssız bir yere atılmadı. Bilakis duası ve Allah’ın ona olan nimeti, onu kınanmışlıktan kurtardığı gibi, salihlerden biri yani bir peygamber eyledi. Nitekim ayette;

“Rabbinin lutfu (nimeti) imdadına yetişmeseydi, o mutlaka kınanmayı hak etmiş olarak ıssız bir sahraya atılacaktı. Fakat Rabbi onu seçip sâlihlerden eyledi”¹³¹.

Müfessirler, “Rabbinden bir nimet olmasaydı, yani O’na merhamet edip tövbe ve duasını kabul etmeseydi, çorak bir alana kınanmış olarak atılırdı. Ancak Rabbi O’nu kınanmış olarak atmadı. Bitkin bir şekilde attı ve onu seçip peygamberlerden eyledi” demektedirler¹³².

Rabbi onu ağaçsız, bitkisiz, ünran olmayan boş bir alana bitkin bir şekilde attı ama onu cezalandırmayıp gölgelemek ve kendisine gelmesini sağlamak için hemen orada bir bitki bitirdi. Şimdi konuyu ilgili ayetlerden takip edelim:

“Halsiz bir vaziyette onun ıssız bir kıyıya çıkardık. Ve üstüne (gölge yapması için) kabak türünden bir bitki bitirdik”¹³³.

Müfessirler, Hz. Yunus’un atıldığı yer hakkında da ihtilaf etmişlerdir. Kimi, balık onu gezdirip Dicle Nehri’ne gitti ve Musul topraklarında, Ninova’ya yakın bir bölgede karaya bıraktı derken¹³⁴ bazıları sahile, bazıları ise, onu örtecek ne bir ağaç, ne bir bitki ve ne de binaların bulunduğu boş bir alana attı demektedirler¹³⁵.

Yine müfessirler, “Balık onu karaya attığında vücudunda hiçbir eksiklik yoktu ama vücudu yeni doğan çocuk gibi yumuşak ve tüsüzdü. Balığın bağırsakları onu hayli

---

¹²⁹ Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 3, s. 132; Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 181

¹³⁰ Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 182.

¹³¹ Kalem: 49-50.

¹³² Taberi, *a.g.e.*, C. 23, s. 563-564; Maturidi, *a.g.e.*, C. 10, s. 158, 161; Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 596; İbn Atiye, *a.g.e.*, C. 5, s. 354; Razi, *a.g.e.*, C. 30, s. 617; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 18, s. 254.

¹³³ Saffat: 145-146.

¹³⁴ İbn Kesir, *Tefsir*, C. 4, s. 21.

¹³⁵ Taberi, *a.g.e.*, C. 21, s. 111; Maturidi, *a.g.e.*, C. 8, s. 588; Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 62; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 486; Razi, *a.g.e.*, C. 26, s. 358; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 128; İbn Kesir, *a.g.e.*, C. 4, s. 21.

örselemişti” demektedirler¹³⁶. İbn Aşur, “Belki de Allah balığa yarı baygınlık bir hal verdi ve onun sindirim sistemi bir süreliğine çalışmadı, narkozdaki gibi kaldı ki, balığın bağırsakları Yunus (a.s.)’ın vücuduna zarar vermiş olmasın” diye ifade etmektedir¹³⁷.

Tarihçi Makdisi (Ö.941 m.) kendi zamanında mucizeleri kabul etmeyip değişik şekilde yorumlayanlar hakkında şöyle demektedir: “Haktan sapanlar Hz. Yunus’un balığın karnında sağ kalmasını kabullenmez ve balık olayını inkâr ederler. Bunu, Hz. Yunus’un karanlıktaki nidası, cehalet, şaşkınlık ve tenhaya atılma yalnızlığındaki seslenişi olarak yorumlarlar. Bunlar Hz. Musa’nın eli ve asasını, Hz. Nuh’un gemisini ve diğer mucizeleri bilime göre yorumlarlar. Onlar şu ayetleri (Enbiya: 87, Kalem: 48, Saffat: 142) okurken nasıl böyle düşünürler? Oysa anne karnında nefes alıp veren cenin canlıdır. Rahim karanlığında canlı bırakan Yüce Allah, başka hayvan karnında da canlı yaşatabilir”¹³⁸.

Makdisi’nin döneminde mucizelere itiraz eden ve akla göre yorumlayanlar, maalesef günümüzde de mevcuttur. Bunlardan Müslüman olanlar, Batı rasyonalistleri kabullenmez diye Kur’an’ın açık ayetini eğip bükerek yorum yapmaktadırlar. Müsteşrikler (oryantalistler) ise, Kur’an’ı ilahi kitap olarak kabul etmedikleri ve onun hakkında insanların zihnini bulandırmak için mucizeleri inkâr etmektedirler. Ateist ve evrimciler ise, zaten kâinatı bir tesadüf ve evrime bağladıklarından dolayı, beş duyu ile algılananlar dışında kalan hiçbir şeyi kabul etmezler. Ancak, onlar kabul etmeseler de Hz. Yunus’un balık tarafından yutulması ve yine sağ olarak ağzından kusulup sahile atılması bir mucizedir. Allah bir şeyi murat etti mi, ona sadece “ol” der, o da planlandığı gibi olur. Ayrıca bugünkü tıbbı göre sperm ile yumurtanın birleşmesi olan zigot canlıdır ve böylece ana rahmindeki ceninin canlılığı da başlamış olur. Üstelik anne rahmi üç zarla çevrilmiştir. Buna rağmen cenin hayatını anne karnında dokuz ay boyunca sürdürür. Bazı hayvanlarda, örneğin fillerde ise, hamilelik süresi yirmi ayı bulmaktadır. Bu yavruların, Allah’ın koyduğu tabiat kanunlarına göre ana karnında yaşamaları mümkün oluyor da, tabiat kanunlarını geçici olarak devre dışı bırakmak olan bir mucizede niçin mümkün olmasın¹³⁹?

---

¹³⁶ Taberi, *a.g.e.*, C. 21, s. 111-112; Makdisi, *a.g.e.*, C. 3, s. 112; Maturidi, *a.g.e.*, C. 8, s. 588; Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 62; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 486; Razi, *a.g.e.*, C. 26, s. 358; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 124; Beydavi, *a.g.e.*, C. 5, s. 18; İbn Kesir, *a.g.e.*, C. 4, s. 21; İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 23, s. 177.

¹³⁷ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 23, s. 177.

¹³⁸ Makdisi, *a.g.e.*, C. 3, s. 112.

¹³⁹ Mevdudi, *Urdu Digest*, Şubat 1964 sayısında yayınlanmış olan şöyle bir olay anlatır: 1891 yılı Ağustos ayında İngiltere’de “Star of East” adlı balıkçı tekneden düşen bir balıkçı balına tarafından yutulur. Ertesi gün ölü olarak bulunan bu balına tekneye çekilir. Karnı yarılr ve arkadaşlarının sağ

Elbette mümkündür. Buna karşı çıkan ne Yüce Allah'ı hakkıyla biliyor ve ne de onun mutlak güç ve kudret sahibi olduğunu.

Üzerinde biten bitki diye tercüme edilen “*Yaktin*”in ne olduğu da tartışılmıştır. Kabak, karpuz, kökü üzerinde durmayan, yere yayılan, geniş yapraklı yıllık bir bitkiydi diyenler olduğu gibi, incir, muz ağacıydı diyenler de olmuştur. Fakat genel görüş kabak olduğudur. Çünkü kabağın bir faydası da yanına sineği yaklaştırmamasıdır¹⁴⁰. Resulullah (S.A.V.)’e, “siz kabak seviyorsunuz denildiğinde Resulullah (s.a.v.) de “*evet, o kardeşim Yunus’un ağacıdır (bitkisidir)*” demiştir. Bu da kabak olduğunu göstermektedir¹⁴¹. Zemaşşeri, gün içinde zaman zaman gelen bir dağ keçisi sütüyle beslendiğine dair bir rivayetin de olduğunu söylemektedir¹⁴².

M. Esed, “Kur’an, Hz. Yunus ve balık temsilini anlatmak için, kendi üslubunun karakteristik özelliği olan mecazi bir anlatımla en kuru ve çorak arazide bile bir ağacı yetiştiren Allah, aynı şekilde karanlıkta kaybolmuş bir yüreğin yeniden aydınlığa ve manevi hayata dönmesini de sağladığına işaret etmektedir” demektedir¹⁴³.

Razi, “Vahidi’nin, bu ağaç asma gibiydi. Şayet yere serilseydi, gölgeleme imkânı olmazdı dediğini” belirtir¹⁴⁴. Biz de bitkinin gölgeleyebilmesi için en azında asma gibi ayakta durması gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü ister kabak, ister karpuz ve isterse bu tür bitkilerden herhangi biri olsun, yere serildiği için gölge etme kabiliyeti kalmaz diye düşünmekteyiz.

Bazı rivayetlerdebu bitki ile Hz. Yunus ferahlamış ve kendisine gelmiştir. Ancak bir gece bir bitki kurdu onun kökünü yemiş. Sam yeli onu kurutmuş. Bu nedenle Hz. Yunus güneşten etkilenmiş. Üzülüp şikâyetle bulunmuş. Allah Teâlâ da ona, “sen hiç emek çekmediğin bir bitki kurdu diye üzülüyor ve hayıflanıyorsun da, ben, yüz

---

olduğunu görürler. *Tefhimu'l-Kur'an*, C. 5, s. 41/82 nolu not. Ancak internette yaptığımız araştırmada böyle bir olayın olduğuna dair bir bilgiye rastlayamadık. Bu önemli bir olaydır ve eğer olmuşsa, kesinlikle medyada yer alırdı ama başka bir yerde göremedik. Bu nedenle bu bilgi teyide muhtaçtır deriz.

¹⁴⁰ Taberi, *a.g.e.*, C. 21, s. 112; Maturidi, *a.g.e.*, C. 8, s. 589; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 487; Razi, *a.g.e.*, C. 26, s. 358; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 128; Beydavi, *a.g.e.*, C. 5, s. 19; İbn Kesir, *a.g.e.*, C. 4, s. 21-22.

¹⁴¹ Maturidi, *a.g.e.*, C. 8, s. 589; Zemaşşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 62; Kurtubi *a.g.e.*, C. 15, s. 130; İbn Kesir, *a.g.e.*, C. 4, s. 22.

¹⁴² Zemaşşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 62.

¹⁴³ M. Esed, *a.g.e.*, C. 2, s. 920/58 nolu dipnot.

¹⁴⁴ Razi, *a.g.e.*, C. 26, s. 358.

bini aşkın insan ve çok sayıda hayvana acımayayım mı? Onların içinde niceleri var ki, sağını solundan ayırt edemiyor” diye vahy eder¹⁴⁵.

Tefsir ve İslam tarihi eserlerinde bu rivayetin kaynağı belirtilmemiş ama bu rivayetin aslı Tevrat'ta “Yunus” bölümünde geçmektedir. Fakat bu bilgi doğru mudur? Onu bilmiyoruz. Çünkü bunu doğrulayacak veya yanlış olduğunu söyleyecek bir kanıtı sahip değiliz. Ancak bu rivayetin Tevrat yazar veya yazarlarının ürünü olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü Allah, Yunus kavmini iman ettiği için kurtarmıştı, sağını solundan ayırt etmeyen cahiller, çok sayıda hayvanlar olduğu için değil. Oysa helak olan kavimler içinde de sağını solundan ayırt edemeyenler ve çok sayıda hayvan yanında, bebek ve çocuklar bile vardı ama iman etmeyip peygamberlerini yalanladıkları için hepsi helak oldular. Kur'an'da geçen bu örnekleri dikkate aldığımızda, Tevrat kaynaklı bu rivayeti kabullenmemizin hayli zor olduğunu düşünmekteyiz.

Yunus (A.S.)’ın Tekrar Ninova Halkına Peygamber Olarak Gönderilmesi

Yüce Allah, Hz. Yunus kendine gelince onu tekrar Ninova halkına peygamber olarak göndermiştir. Ninova nüfusunu ise, 100 bin, hatta 100 binden fazla olduğunu belirtmektedir. Bu sefer onlar Yunus (A.S.)’a inanmış ve Allah da, onlara tayin ettiği ömrün sonuna kadar yaşamalarına müsaade etmiştir. Şimdi ilgili ayetlere bakalım:

*“Bir defa daha onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik. Bu defa onlar iman ettiler, biz de kendilerini belirli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık”*¹⁴⁶.

Müfessirler, Allah için sayıyı tam bilmeme gibi bir şey düşünülemez. Bu sadece o şehri, o halkı görenlerin gözündetahminindeki bir rakamdır. Yani bu şehri gören biri, sayılarının 100 bin, hatta 100 binden fazla olduğunu söyler. Yani asla 100 binin altında olduğunu düşünmez demektir¹⁴⁷. Maturidi, “gönderildiğinde 100 bin idi. Fakat sonradan sayılarının artması ihtimali de olabilir” derken¹⁴⁸. Zemaşşeri, “bundan maksat sayılarının çok olduğudur” demektir¹⁴⁹. İbn Aşur ise,

---

¹⁴⁵ Taberi, *a.g.e.*, C. 21, s. 115; Makdisi, *a.g.e.*, C. 3, s. 112; Zemaşşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 62; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 487; Razi, *a.g.e.*, C. 22, s. 178; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 128.

¹⁴⁶ Saffat: 147-148.

¹⁴⁷ Maturidi, *a.g.e.*, C. 8, s. 589; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 488; Razi, *a.g.e.*, C. 26, s. 358; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 133; Beydavi, *a.g.e.*, C. 5, s. 19.

¹⁴⁸ Maturidi, *a.g.e.*, C. 8, s. 589; Zemaşşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 62.

¹⁴⁹ Zemaşşeri, *a.g.e.*, C. 4, s.62.

“muhtemelen bunların 100 bini Yahudi-bunlar Asurluların esirleriydi-fazlası da Ninova'nın diğer halkıydı” diye nüfusu açıklamaktadır¹⁵⁰.

İbn Aşur bu kanaate nerden vardığını açıklamıyor. Fakat bu görüşünün doğru olduğunu düşünmüyoruz. Çünkü tarihi kaynaklar bu kadar esirden söz etmiyor. Kaldı ki, hiçbir devlet, başkentinde kendi nüfusundan daha çok bir yabancı nüfusa müsaade etmez. Bu nedenle Asur Devleti'nin desadece başkentinde değil, hiçbir kentinde Asur nüfusundan çok Yahudi bir nüfusun bulunmasına müsaade etmeyeceği kesindir. Üstelik Yahudilerle olan düşmanlıklarına rağmen buna izin verdiğini düşünmek mümkün değildir. Çünkü bu kadar Yahudi'nin bir arada olması başlı başına potansiyel bir tehlikedir. Asur Devleti'nin, bu kadar esire sahip olduğunu düşünssek bile, onları bir arada değil, ülkenin başka yerlerine dağıtırdı.

Taberi, İbn Abbas'ın ayette geçen ve “veya” anlamına gelen “EV” edatının, bu ayette “hatta” anlamına olduğunu söylediğini nakleder¹⁵¹. Buna göre onların sayıları 100 bin hatta 100 binden fazla demektir. İbn Abbas Ninova nüfusunun 130 bin, Said b. Cübeyr 170 bin olduğunu söylemiştir. Übey b. Ka'b ise, Resulullah (S.A.V.)'in 100 binden fazla olan miktarın 20 bin olduğunu söylediğini nakleder¹⁵². İbn Aşur ise, hadisçi Tirmizi'nin, Übey b. Ka'b'ın rivayet ettiği hadise garib¹⁵³ dediğini belirtmektedir¹⁵⁴.

Tevrat'ta “Yunus” bölümünde 120 bin rakamı geçmektedir. Ancak bu rakamın doğru olduğunu pek düşünmüyoruz. Çünkü o dönemde nüfus sayımı yoktu. Bu nedenle 100 binden fazla kısmın ne kadar olduğunu kesin olarak bilmek mümkün değildir. Kanaatimiz 100 binden fazla bir nüfus olduğudur. Zaten o dönemde istatistikî nüfus bilgileri olmadığı için verilen rakamlar tahminidir. Hatta devletler için çok önemli olan savaşlarda bile askerlerin kesin rakamı bilinmemektedir. Söylenen sayıların hepsi ya tahmini olarak yuvarlak bir sayı veya abartılmış bir rakamdır. Nüfusla ilgili kesin bilgilerin olmadığı bir dönemde net rakam söylenmesi de alışılmışın dışında bir durum olurdu. Kaldı ki, bu kadar kalabalık bir toplumda her an bir doğum veya ölümün olduğu ve sürekli rakamın değişeceği de bir gerçektir.

Kur'an'daki Yunus Peygamber kıssası, onun tekrar kavmine yani Ninova halkına peygamber olarak gönderilmesi ve onların da ona iman etmesiyle bitiyor. Ancak

---

¹⁵⁰ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 23, s. 179.

¹⁵¹ Taberi, *a.g.e.*, C. 21, s. 115; Maturidi, *a.g.e.*, C. 8, s. 589

¹⁵² Taberi, *a.g.e.*, C. 21, s. 115-116; İbn Atiyye, *a.g.e.*, C. 4, s. 487; İbn Kesir, *a.g.e.*, C. 4, s. 22.

¹⁵³ Garib Hadis: sened veya metin yönünden tek kalmış yahut benzeri başka raviler tarafından rivayet edilmemiş hadistir. Salahattin Polat, “*Garib*” *DİA*, C. 13, İstanbul, 1996, s. 375.

¹⁵⁴ İbn Aşur, *a.g.e.*, C. 23, s. 179.

şurası kesin ki, Hz. Yunus vefat edinceye kadar onların içinde kalmıştır. Onların İslam'ı en iyi şekilde yaşamaları için vaaz ve irşadına devam etmiş ve hayatı boyunca onlara güzel bir örnek olmuştur.

Allah, hepsi iman eden bu şehir halkını, yani Asurluların başkenti Ninova'yı azaptan kurtarmış ve onlara bol nimet vermiştir. Her kişi kendisine tayin edilen eceli yaşamıştır¹⁵⁵. Fakat ne zaman ki, haktan sapıp tekrar küfür ve şirke dönmüşler, kötülöklere alabildiğine dalmışlar, işte o zaman Med-İskit akınlarıyla koca devlet M.Ö. 612 yılında yıkılıp yok olmuştur.

Hz. Yunus'un Vefatı ve Defnedildiği Yer

Kur'an, hiçbir peygamberin vefat ettiği yer ve kabrinin bulunduğu mekândan bahsetmez. Tevrat ise bu konuda hayli bilgi vermektedir. Tevrat yazarları, Kitab-ı Mukaddes'i şahıs ve yer ismi, tarihler vererek nerdeyse bir tarih kitabına çevirmişlerdir. Fakat buna rağmen, Hz. Yunus'un vefatı ve vefat ettiği yer hakkında bir bilgi vermemişlerdir. Bu da garip bir durumdur.

Hz. Yunus'a ait olduğu ileri sürölen iki kabir vardır. Biri Ninova'da, diğeri ise, Neccar'ın söylediğine göre, Filistin el-Halil kentine yakın "Halhul" (veya Hulhul) beldesinde bulunan bir kabirdir ki, bu kabre uzak olmayan bir kabre de Metta'nın kabri denilmektedir¹⁵⁶. Yani birbirinden çok uzak iki yerde iki kabir olduğundan bahsedilmektedir. Ancak kabrin Ninova'da olduğuna dair görüşler daha kuvvetlidir. Nitekim Ninova ile ilgili seyyahların izlenimleri de bu yöndedir. Mesela İbn Battuta gördüklerini şöyle anlatır: "Ninova'da bulunan bir tepeye Tell Yunus derler ve burada Hz. Yunus'a nispet edilen bir menba (kaynak su) bulunur. Yunus (A.S.) ümmetine bu suda temizlenmelerini emretmiş ve daha sonra tepeye çıkıp dua etmişler. Cenab-ı Hak da bu yakarışları üzerine üzerlerinden azabı kaldırdığı rivayet edilir. Ayrıca tepenin üzerinde büyük bir ribat (bina) ve odaları bulunur. Binanın ortasında ipekten perde ile örtölü ve kapısı kıymetli taşlarla tezyin edilmiş bir oda vardır ki, Hz. Yunus'un kaldığı yer, bahsedilen binadaki mescit mihrabının ise, Hz. Yunus'un ibadet mahalli olduğu söylenir. Musul halkı her Cuma gecesi bu ribata çıkıp ibadet ederler"¹⁵⁷. İbn Cübeyr de buraya gitmiş ve halkın, Hz. Yunus'un

---

¹⁵⁵ Maturidi, *a.g.e.*, C. 8, s. 589; Zemahşeri, *a.g.e.*, C. 4, s. 62; Razi, *a.g.e.*, C. 26, s. 358; Kurtubi, *a.g.e.*, C. 15, s. 133; Beydavi, *a.g.e.*, C. 5, s. 19; İbn Kesir, *a.g.e.*, C. 4, s. 22.

¹⁵⁶ Neccar, *a.g.e.*, s. 484.

¹⁵⁷ İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Tanci, *Tuhfetü'n-Nezzar fi Garibi'l-Emsarve'l-Acaibi'l-Esfar (Büyük Dünya Seyahatnamesi)* (Çev. Muhammed Şerif Paşa sad. Mümin Çevik), İstanbul, 2000, s. 171.

kabrinin bu tepede olduğuna inandıklarını ve onu her Cuma günü ziyaret ettiklerini söylemektedir¹⁵⁸.

Yahudi seyyah Tudelalı Benjamin ise, 1165-1173 yılları arasında yaptığı seyahatte buraya uğradığını ve burayı harabe olarak gördüğünü, burada iki sinagoga rastladığını söylemektedir. Ratisbonlu Petachia da 1174-1187 yılları arasında yaptığı seyahatlerde Ninova'ya da uğramış ve burada 6000'den fazla Yahudi'nin yaşadığını söylemiştir¹⁵⁹.

Bu tepelerdeki kazılara Fransız konsolos P. E. Botta tarafından 1842'de başlanmış, daha sonra A. H. Layard tarafından 1845-1847 ve 1849-1851 yılları arasında devam edilmiştir¹⁶⁰. Bu arkeolojik kazılarda, bazı Asur krallarına ait saraylarla tapınaklar ve kil tabletler üzerine yazılmış tarihi öneme haiz eserler ortaya çıkmıştır. Günümüz Ninova'sı Irak'ın kuzeyinde yer alıp Musul vilayetine bağlı bir şehirdir¹⁶¹.

Biz dekesin olmamakla birlikte Hz. Yunus'un Ninova'da vefat ettiğini ve kabrinin de bu kentte olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü Hz. Yunus bir defa kavmini terk ettiği için balıkla sınıandı. Bunu yaşayan Yunus Peygamberin, tüm halkı onu kabul edip Müslüman olmuşken, tekrar orayı terk ettiğini düşünmüyoruz. Mısırlıların Hz. Yusuf'u sevdiklerinden dolayı naaşının kendi beldelerine defnini istedikleri gibi, Hz. Yunus'a inanan Ninova halkının da, onun başka bir yere gitmesine elbette razı olmayacakları muhakkaktır. Çünkü ona inanmış ve onu sevmişlerdi. Bir defa kendilerini terk ettiği için nerdeyse helak olacaklardı. Bu nedenle kendilerinden ayrılmasına gönüllerinin razı olmayacağını düşünmekteyiz.

Filistin el-Halil kenti Halhul beldesinde Hz. Yunus'a ait olduğu iddia edilen kabrin ise, tamamen İsrailoğullarının uydurması olduğu düşüncesindeyiz. Onlar, İbrani asıllı olan peygamberlerin hepsini Filistin'de toplama gayretindedirler. Tamamen siyasi amaçlı bir çabadır. Yani Filistin bizimdir çabası. Ancak bir eksikleri var, o da Tevrat'ta bu bilginin olmayışdır. Ayrıca Yahudi seyyah Tudelalı Benjamin, Ortaçağda Ninova'ya yaptığı seyahatte orada 6 bin Yahudi'nin yaşadığını söylemektedir. Demek ki, Yahudiler Ninova'yı terk etmemişler ki, Hz. Yunus'un naaşını da beraber alıp götürsünler. Mesela Tevrat'ta, Hz. Musa'nın, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarırken, en az 400 sene önce vefat etmiş olan Hz. Yunus'un naaşını da alıp beraber Filistin'e götürdüğünden bahsedilmekte ancak Hz. Yunus'tan

---

¹⁵⁸ B. Küçüksipahioğlu, *a.g.mad.* s. 136.

¹⁵⁹ B. Küçüksipahioğlu, *a.g.mad.* s. 136-137.

¹⁶⁰ M. Streck, *a.g.mad.* s. 883.

¹⁶¹ B. Küçüksipahioğlu, *a.g.mad.* s. 137.

bahsedilmemektedir. Bu da, Hz. Yunus'un kabrinin Filistin'de olmadığını göstermektedir. Bu nedenle kabrin Ninova'da olmasının kuvvetle muhtemel olduğu düşüncesindeyiz.

Yunus Peygamber Kıssasının Kur'an ve Tevrat'taki Anlatım Farklılıkları

Kur'an ve Tevrat'ın peygamber kıssalarını ele alışındaki ana fark, Kur'an kıssayı, öğüt ve ibret alma, ders çıkarma temelinde anlatır. İsim, yer ve tarih gibi detaylara girmez. Tevrat ise, tarih kitapları gibi olayı, kronolojik olarak şahıs, yer ve zaman belirterek anlatır. Bu nedenle kıssanın anlatılmasındaki esas amaç kaybolmaktadır.

Tevrat'a göre	Kur'an-ı Kerim'e göre
Yunus (a.s.) peygamber olarak Ninova halkına gönderilmiştir.	Peygamber olarak gönderildiği şehirden bahsedilmez, sadece Yunus kavmi denilir.
Hz. Yunus Rabbinin huzurundan kaçır. Yafa'ya iner ve Tartış'e gitmek için gemiye biner.	Yunus (a.s.), öfkelenerek kaçır. Kime veya neye öfkelenildiği belirtilmez. Bir gemiye biner. Gideceği yerden bahsedilmez.
Gemi fırtınaya tutulur. Batmamak için kura çekilir ve Hz. Yunus kurada kaybeder. Denize atılır. Balık onu yutar ve balığın karnında üç gün üç gece kalır.	Kura çekilir ve kurada kaybeden o olur. Denize atılır ve bir balık onu yutar. Balığın karnında kalış süresi belirtilmez.

<p>Rab onu tekrar Ninova halkına gönderir. Kırk gün sonra Ninova'nın helak olacağını söyler ve sonra aralarından çıkar. Başlarına gelecek felaketi gözetler. Kral ve halk bunun üzerine hayvanları da yanlarına alarak birlikte dua ederler. Allah da onlardan azabı kaldırır.</p>	<p>Yunus kavmi, azap alametlerini görünce tövbe edip iman eder. Böylece imanları kendilerine fayda verir ve Allah onları affedip helakten kurtarır.</p>
<p>Yunus (a.s.) kendisini gölgeleyen otun kuruması üzerine öfkelenir. Rab da ona, emek vermediğin bir ota acıyorsun da, Ben, 120 bini aşkın insan ve çok sayıda hayvana acımayayım mı der.</p>	<p>Allah, Hz. Yunus'u balığın karnından kurtardıktan sonra kavmine, 100 bin, hatta 100 bini aşkın insana tekrar peygamber olarak gönderir. Onlar da ona iman ederler.</p>

Bu ana farkı vurguladıktan sonra, Yunus Kıssası, arada aşağıda belirttiğimiz gibi bazı farklılıklar bulunmasına rağmen, Kur'an ve Tevrat'ta ana hatları itibariyle aynıdır. Şimdi o farklılıklara bakalım:

Hz. Yunus Kıssasından Çıkarılacak Dersler

Kur'an'daki kıssaların anlatılışının esas amacı, hedef kitleye öğüt vermek, onların bu anlatılan olaydan ders çıkarmasını sağlamaktır. Yunus kıssasının anlatılışının amacı da budur. Bu nedenle ne şahıs ve yer isimlerinden ve ne de tarihlerden bahsedilmiştir. Sadece kıssanın başkarakteri Yunus Peygamberin ismi verilmiştir. Çünkü olay onun etrafında şekillenmektedir. Bu kıssadan elbette çıkaracağımız bir takım dersler vardır. Ancak bunlardan daha fazla ve farklı ders çıkarmanın mümkün olduğunu da söyleyerek bir açık kapı bırakmanın uygun olacağı kanaatindeyiz.

1.Yüce Allah, çetin tevhit mücadelesi için, Hz. Yunus'u balıkla imtihan edip eğittiği gibi, Sonraki davetçilerini de büyük sıkıntılarla sımayarak eğitebilir. Böyle bir imtihanla karşılaşan bir davetçi, başıma bu da nerden geldi deyip sabırsızlık göstererek tebliğ görevini terk etmemelidir. Bilakis sabır ve sebatla görevine devam etmesi gerekir.

2.Tevhit mücadelesinde can tehlikede ve ölüm durumu olmadıkça, dinlemeyip karşı çıkanlar veya horlayıp eza edenler var diye tebliğ, irşat ve mücadeleden vazgeçmemelidir. Aksine bıkmadan, usanmadan sabır ve metanetle mücadeleye devam etmek gerekir. Daveti kabul etmiyorlar diye de mücadele azmi kırılmayacak. Çünkü hidayetin ne zaman geleceğini kimse bilemez. Nitekim Yunus Kavmi, onun ayrılışından sonra hepsi birlikte iman etmişti.

3.Rahatlık anında yapılan tesbihat ve ibadetler, kılınan namazlar, o kişiye darlık anında fayda verir. Hz. Yunus'un balık karnından kurtulması, sadece o anda yaptığı dua ile değil, önceden yaptığı salih ameller vesilesiyle de olmuştur. Yani kul Allah'tan, sıkıntı anında salih amellerini vesile ederek kurtuluşunu isterse, Allah da onu kurtaracağını vaat etmektedir. Bunun aksi derahatlık anında Allah'ı tanımaz, O'na ibadet yerine isyan ederse, sıkıntı anında yaptığı dua ve iman ona fayda vermez. Firavun ve askerlerine fayda vermediği gibi.

4.Toplulukların helak olması bir kader değil, yaptıkları kötü tercih sonucudur. Eğer seçimini iyi yönde kullanır ve samimi olarak tövbe edip Allah'a kulluk ederse, Allah Teâlâ da o topluluğu, tıpkı Yunus kavmi gibi bela ve musibetlerden kurtarıp selamete çıkarır.

Sonuç

Yunus kıssası, bir peygamberin tebliğ görevinde sabır göstermeyip kavmi başına gelecek azabı düşünerek, Allah'ın hicret emri gelmeden görev yerini terk etmesinin, o peygamberi ne tür sıkıntılara soktuğunu bir film şeridi gibi göstermektedir.

Yine kıssa, bir peygamberin uzun süre tevhit inancına davet ettiği ama sürekli ona karşı direnen ve yalanlayan bir topluluğun, başlarına gelecek azap ve felaketi hissettiklerinde yaptıkları samimi tövbe ve kalpten inanış sebebiyle kurtuluşlarına da canlı bir örnektir. Yani kavimlerin helaki kaçınılmaz bir kader değil, kurtuluş tamamen o topluluk ve kavimlere bırakılmıştır. Yaptıkları tercihe göre iyi veya kötü sonucu görebilirler, zorlanarak değil. Çünkü Allah çok merhametli ve affı çok geniştir. Tövbe edenin tövbesini geri çevirmez.

Allah Teâlâ, peygamberini balıkla sınadı. Onun yakarışını kabul etti ve onu kurtardı. Onu sadece kurtarmayla kalmayıp tekrar peygamber olarak 100 bini aşkın bir topluluğa, yani kendi kavmine gönderdi. Bu da, Yüce Allah'ın, kulluğunu bilip aczini samimi itiraf edenlere olan lütfü ve keremine bir işarettir.

Yüz binden fazla bir nüfusa sahip Ninova halkının topluca tövbe ve iman etmesi, herkes ve her dönem için bir örneklik teşkil etmektedir. Yani hiçbir topluluk veya şehir halkından, hidayete gelmezler diye ümit kesilmemelidir. Kula düşen çaba ve gayrettir. Takdir ise, Yüce Allah'a aittir.

Hız. Yunus'un Tevrat, Kur'an ve arkeolojik verilere göre Ninova'da yaşadığı, Asur halkına gönderildiği ve onları tevhide çağırdığı anlaşılmaktadır. Kayıtlarda ve değerlendirmelerde farklılıklar bulunmakla birlikte Ninova halkının inanmamasına kızan Hız. Yunus'un halktan ayrıldığı, bir gemiye bindiği, daha sonra suya düştüğü ve balığın karnında bir süre hayatını geçirdiği anlatılmaktadır. Daha sonra balık tarafından kusulmuştur. Ninova halkının azabından korkup tövbe etmişlerdir. Hız. Yunus yeniden kavmine dönmüştür. Kavmi bu kez iman etmiş ve O da ölünceye kadar aralarında yaşamıştır.

Bu sırada Ninova halkının 100 bini aşkın bir sayıda olduğu anlaşılmaktadır. Hız. Yunus'un hayatı daha sonra da ibret hikayesi olarak kutsal metinlerde yer almıştır.

Hız. Yunus'un mezarı konusu da tartışma konusu olmuştur. Ninova'da veya Filistin bölgesinde (Halhul/Hulhul) olduğu ileri sürülmüştür. Ancak Filistin'de olması hususu Yahudilerin bir anlatımı olarak kayıtlarda yer almakla birlikte doğru yerin Ninova olduğu anlaşılmaktadır.

Ninova Surlarının Restorasyon Sonrası Görünüřü (DİA, C. 33, s, 136)

Kaynakça

KUR'AN-I KERİM

KİTAB-I MUKADDES (TEVRAT-İNCİLLER)

BAŞOĞLU, Tuncay, “Ta’zir” *DİA*, C. 40, İstanbul, 2011, s. 198.

BEYDAVÎ, Nasuriddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el,Şirazi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil* (tah. M. Abdurrahman el Meraşi), Beyrut, 1418 H.

ÇAKAN, İsmail L. – N. Mehmed Solmaz, Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul, 2008.

EBUSSUUD, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmadi, *Tefsiru Ebissuud (İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaye'l-Kitabi'l-Kerim)*, C. 4 (C.1-9), Beyrut, Tarihsiz.

ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul, 1999

FIRAT, A. Suphi, “Yunus” *İA*, C. 13, İstanbul, 1986.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, İslam Öncesi Arap Tarihi (Sad. M. Mahfuz Söylemez), Ankara, 2013.

HARMAN, Ö. Faruk, “Yunus” *DİA*, C. 43, İstanbul, 2013.

HROUDA, Barthel, *Mezopotamya* (Rene Pfeilschifter'in katkılarıyla, Çev. Zehra Aksu Yilmazer), İstanbul, 2016.

İBN AŞUR, Muhammed b. Muhammed, *el-Tahir, El-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus, 1984.

İBN ATİYYE, Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib b. Abdurrahman b. Temmam, *el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, C. 4 (5 cilt), Beyrut, 1422 H.

İBN BATTUTA, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Tanci, *Tuhfetü'n-Nezzar fi Garibi'l-Emsarve'l-Acaibi'l-Esfar (Büyük Dünya Seyahatnamesi)* (Çev. Muhammed Şerif Paşa sad. Mümin Çevik), İstanbul, Tarihsiz.

İBN HİŞAM, Ebu Muhammed Abdülmelik el Meafiri, *el-Siretü'n-Nebeviyye* (tahkik: Taha Abdurrauf Sa'd), C. 2, Beyrut, 1987.

İBN KESİR, İmaduddin Ebu'l-Fida' İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, C. 1, Mısır, Tarihsiz.

_____, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. 1 (C.1-15), Basım yeri bilinmemektedir, 1986.

İBN MANZUR, Cemaluddin Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem Ali b. Ahmed b. Ebi'l-Kasım Habaka, *Lisanu'l-Arab* (tah. Abdullah Ali el-Kebir-M. Ahmed Hasbullah-Haşim Muhammed el-Şazeli), C. 1 (C. 1-6), Kahire, Tarihsiz.

İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *Te'villu Muhtelefi'l-Hadis* (Tah. Muhammed Zühri el-Neccar), Beyrut, 1972.

JURSA, Michael, *Babilliler* (Çev. Firuzan Gürbüz Gerhold), İstanbul, 2017.

KARAMAN, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İ. Kafi Dönmez, Sadreddin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. 3, Ankara, 2008.

KAZANCI, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 2014.

KUHRT, Amelie, *Eski Çağ'da Yakındoğu* (Çev. Dilek Şendil), C. 2, s, İstanbul, 2010.

KURTUBİ, Ebu Abdillan Muhammed b. Ebi Bekr b. Ferah Şemsüddin el-Kurtubi, *el-Cami' li-Ehkami'l-Kur'an (Tefsiru'l-Kurtubi)* (tah. Ahmed el-Berduni-İbrahim Atfeş), Kahire, 1964.

KÜÇÜKSİPAHİOĞLU, Birsell, "*Nineva (Ninova)*" *DİA*, C. 33, İstanbul, 2007.

MAKDİSİ, El-Mutahhar b. Tahir, *el-Bed'u ve't-Tarih*, Porsaid, Tarihsiz.

MATURİDİ, Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ebu Mansur, *Tefsiru'l Maturidi (Te'vilatü Ehli's-Sünne)* (tah. Dr. Mecdi Baslum), C. 6 (C. 1-10), Beyrut, 2005.

MAVERDİ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *Tefsiru'l-Maverdi (el-Nüket ve'l-Uyun)* (tah. Abdülmaksud b. Abdurrahman), C.1-6, Beyrut, Tarihsiz.

MEMİŞ, Ekrem, *Eskiçağda Mezopotamya*, Bursa, 2012.

MERAĞI, Ahmed b. Mustafa, *Tefsiru'l-Meraği*, C. 23 (C.1-30), Mısır, 1946.

MEVDUDİ, Seyyid Ebu'l-Ala, *Tefhimü'l-Kur'an*, (Çev. M. Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İstanbul, 1986.

_____, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı* (Çev. Ahmed Asrar), C.1, İstanbul, 1985.

- NECCAR, Abdülvahap, *Kasasu'l-Enbiya*, Beyrut, Tarihsiz.
- NEVEVÎ, Ebu Zekerriyya Yahya b. Şeref b. Müri, *40 Hadisle İslam Yolu* (Çev. Halil Gönenç), İstanbul, 1976, s, 61-62.
- POLAT, Salahattin, “*Garib*” *DİA*, İstanbul, 1996.
- RAZÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer b. El-Hasan b. El-Hüseyn (Fahruddin el-Razi), *Mefatihü'l-Gayb (el-Tefsiru'l-Kebir)*, C. 17 (C. 1-32), Beyrut, 1420 H.
- REŞİD RIZA, Muhammed Reşid b. Ali Rıza, *Tefsiru'l-Menar (Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim)*, C. 11 (C.1-12), Basım yeri yok, 1990.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, 2016.
- SIRMA, İ. Süreyya, *Müslümanların Tarihi*, İstanbul, 2014.
- STRECK, M. “*Ninova*” *İA*, İstanbul, 1977.
- TABBARA, A. Abdülfettah, *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz* (Çev. A. Rıza Temel-Yahya Alkın), İstanbul, 1982.
- TABERÎ, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir (Ebu Cafer Taberi), *Camiu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an* (tahkik. A. Muhammed Şakir), C. 15, Basım yeri yok, 2000.
- _____, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi* (Çev. Zakir kadiri Ugan- Ahmet Temir), İstanbul, 1991.
- TOPALOĞLU, Bekir, “İsm-i A'zam” *DİA*, C. 23, İstanbul, 2001.
- YAKUT EL-HAMEVÎ, Şihabuddin Ebu Abdullâh Yakut b. Abdullâh, *Mu'cemu'l-Buldan*, C. 5 (C. 1-7), Beyrut, 1995.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 4, İstanbul, Tarihsiz.
- YILDIRIM, Recep, *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlıkları*, İzmir, 2011.
- ZEBİDÎ, Zeynüddin, Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi* (Çev. Ahmed Naim), C. 2, Ankara, 1972.
- ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmed Carullah el- Zemaşeri, *el-Keşşaf an Hakaik-i Gavamidi't-Tenzil*, C. 2 (C.1-4), Beyrut, 1407 H.

